

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johanna Gustafsson

På egen risk?

- Om ansvaret för personskador vid löpar- och hinderbanetävlingar

JURM02

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin för examen: HT 2017

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Allmänt	7
1.2 Syfte	8
1.3 Frågeställningar	8
1.4 Avgränsning	8
1.5 Metod	10
1.6 Utgångspunkter och terminologi	10
1.6.1 Lex Sportiva	10
1.6.2 Konsumentavtal	12
1.7 Forskningsläge	13
1.8 Material	14
1.9 Disposition	15
2 AVTALEN MELLAN ARRANGÖR OCH DELTAGARE	17
2.1 Avtalens ingående	17
2.2 Avtalens innehåll	18
2.2.1 Några arrangörers villkor	18
2.2.1.1 Göteborgsvarvet	18
2.2.1.2 Midnattsloppet	18
2.2.1.3 Stockholm Marathon	18
2.2.1.4 Toughest	19
2.2.1.5 Tough Viking	19
2.2.1.6 Action Run	20
2.2.1.7 Sammanfattande kommentar	20
2.2.2 Inkorporering av standardvillkor	20
2.3 Slutsats	24
3 ANSVARSFRISKRIVNINGAR	26

3.1	Skadeståndslagen utgör dispositiv rätt	26
3.2	Dold och öppen kontroll av ansvarsfriskrivningar	28
3.2.1	Friskrivning vid uppsåt och grov vårdslöhet	28
3.2.2	Restriktiv tolkning av ansvarsfriskrivningar	30
3.3	Slutsats	31
4	JÄMKNING AV OSKÄLIGA AVTALSVILLKOR	34
4.1	Allmänt	34
4.2	Avtalets innehåll och styrkeförhållandet mellan parterna	36
4.3	Betydelsen av försäkringar	39
4.3.1	Ansvarsförsäkring	39
4.3.2	Allmänna socialförsäkringen	41
4.3.3	Privat olycksfallsförsäkring	42
4.4	Lag om avtalsvillkor i konsumentförhållanden	45
5	ARRANGÖRS ANSVAR ENLIGT DISPOSITIV RÄTT	46
5.1	Rent strikt ansvar	46
5.2	Culpaansvar	49
5.2.1	Arrangörs ansvar gentemot deltagare	51
5.2.1.1	Simmare	51
5.2.1.2	Innehavare av skidanläggning	52
5.2.1.3	Norsk rätt	54
5.2.1.4	Dansk rätt	55
5.2.1.5	Brittisk rätt	55
5.2.2	Arrangörs ansvar gentemot åskådare	58
5.2.2.1	Åskådare på ishockey och fotboll	58
5.2.2.2	Åstorpsortens ryttarförening	61
5.2.3	Idrottares ansvar gentemot utomstående	62
5.3	Svenska Friidrottsförbundets regelbok	63
5.4	Objektiva förutsättningar för ansvar	66
5.4.1	Ansvar vid underlåtenhet	66
5.4.2	Adekvat kausalitet	67
6	SAMTYCKE OCH RISKTAGANDE	69
6.1	Allmänt	69
6.2	Samtycke och risktagande i idrott	71
6.3	Slutsatser	73
7	PÅ EGEN RISK?	76
7.1	Jämkning av på egen risk-klausulerna	76

7.2 Culpaansvar	77
7.2.1 Inflytande över situationen	77
7.2.2 Säkerhetsanordningar av gängse beskaffenhet	78
7.2.3 Förekomsten av varningar	79
7.2.4 Stor risk för allvarliga skador	81
7.3 Ansvar för personskador vid löpar- och hinderbanetävlingar	82
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	83
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	88

Summary

Damage in sport is a quite unexplored area of law. It is primarily the situations when an athlete sues another athlete for damage or when a spectator or third party sues an athlete or organizer of sports events for damage that's been treated in case law and legal research. This essay regards another situation, namely when an athlete raises a claim against an organizer of sports contest. The focus is on running and obstacle racing and intends to investigate what responsibility an organizer of these competitions has for personal injury that a participant incurred during their competition.

Upon registration for this type of competitions, the participant accepts the organizers' terms and conditions. In every competition included in this study these conditions stipulates that all participation is at the participants' own risk. Since the contract between the organizers and the participants is a consumer contract, it is interesting to ask whether the conditions should be adjusted and how the responsibility for personal injuries should be distributed. Contractual freedom and that agreements shall be held are important in property law, so is the principle of loyalty and consumer protection. First, it can be noted that in any case, when an organizer, employee or official intentional or by gross negligence causes a participant personal injury, the "at your own risk" clauses shall not be applicable. Even in other situations, I've found a couple of arguments for an adjustment of these clauses. The main argument is that it regards personal injury, consumer relationship and that the terms and conditions are unilaterally formulated by the organizers for their own benefit. Also, the fact that certain risks lie entirely within the organizer's sphere of power can be invoked as a basis for adjustment.

Cases and research related to the situation this paper deals with is lacking. To investigate how responsibility for organizer of running or obstacle races should be formulated after an adjustment of their terms have general principles of contract law and case law of similar situations or other claims

against an organizer of sporting events been studied. The responsibility an organizer has for the participants' personal injuries can be found to be a fault liability. The fault liability rule that I have formulated means that an organizer is responsible for damage caused by the fact that the safety at the competition are lower than normal standard or that the organizer failed to attempt to prevent common and serious injury. Furthermore, the organizer has a responsibility to warn for risks that are not obvious and inherent with the sport. If there is proximate cause between an organizer's breaking of this fault liability rule and a participant's personal injury, the participant may receive compensation from the organizer. Participation is therefore not at your own risk.

Sammanfattning

Skadestånd vid idrott är ett relativt outforskat område. Både i domstolspraxis och juridisk forskning är det främst situationerna då en idrottare riktar anspråk mot en annan idrottare eller då en åskådare eller utomstående riktar anspråk mot en idrottare eller arrangör av idrottsevenemang som behandlats. Den här uppsatsen handlar om en annan situation, nämligen då en idrottare riktar anspråk mot en arrangör av idrottstävling. Uppsatsen är inriktad på löpar- och hinderbanetävlingar och avser att utreda vilket ansvar en arrangör för dessa tävlingar har för personskador som en deltagare ådrar sig under deras tävling.

Vid anmälan till den här typen av tävlingar godkänner deltagaren arrangörernas tävlingsvillkor som i samtliga tävlingar som ingår i den här studien föreskriver att allt deltagande sker på egen risk. Utifrån att avtalen mellan arrangörerna och deltagarna är att se som konsumentavtal är det intressant att ställa sig frågan om villkoret bör jämkas och hur ansvaret för personskador ska fördelas. Avtalsfrihet och att avtal ska hållas är viktiga utgångspunkter i förmögenhetsrätten, så är också lojalitetsprincipen och konsumentskyddet. Först kan konstateras att i alla fall då en arrangör eller funktionär eller anställd hos denne uppsåtligt eller av grov vårdslöshet orsakar en deltagare personskada ska på egen risk-klausulerna inte anses gällande. Även i andra situationer är det mycket som talar för att klausulerna bör jämkas. Främst är det faktumet att det handlar om personskada, konsumentförhållande samt att tävlingsvillkoren är ensidigt formulerade av arrangörerna till deras egen fördel. Också det faktum att vissa risker ligger helt inom arrangörens maktsfär kan åberopas som grund för jämkning.

Praxis och forskning som berör den situation den här uppsatsen behandlar saknas. För att utreda hur en arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingars ansvar bör formuleras efter en jämkning av deras villkor har därför allmänna avtalsrättsliga principer och praxis från liknande situationer eller då annan

riktat skadeståndsanspråk mot en arrangör av idrottsevenemang studerats. Ansvaret som en arrangör då har för deltagares personskador kan konstateras vara ett culpaansvar. Utifrån detta har jag formulerat en culpanorm innebärande att en arrangör ansvarar för skador som orsakats av att anordningarna vid tävlingen inte uppgår till gängse beskaffenhet eller att arrangören underlåtit att försöka förhindra vanligt förekommande och allvarliga skador. Vidare har arrangören ett ansvar för att varna för icke-uppenbara risker med tävlingen. Föreligger adekvat kausalitet mellan en arrangörs vårdslöshet enligt denna culpanorm och en deltagares personskada kan deltagaren erhålla ersättning från arrangören. Deltagandet sker då alltså inte på egen risk.

Förord

Juristprogrammet har varit ett 4,5 år långt lopp och nu är jag i mål. Jag har tack vare fina vänner, en underbar familj och världens bästa sambo lyckats ta mig igenom loppet skadefri, tack till er.

Arbetet med denna uppsats har varit frustrerande, lärorikt, ensamt och ibland ganska kul. Tack till min handledare Sacharias Votinius för din ständiga optimism och värdefulla synpunkter.

Lund, januari 2018

Johanna Gustafsson

Förkortningar

AVLK	Lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
CAS	Court of Arbitration for Sport
Distansavtalslagen	Lag (2005:59) om distansavtal och avtal utanför affärslokaler
DCFR	Draft Common Frame of Reference
EU	Europeiska Unionen
HD	Högsta domstolen
KKL	Konsumentköplag (1990:932)
KtjL	Konsumenttjänstlag (1986:716)
KöpL	Köplag (1990:931)
NJA	Nytt juridiskt arkiv del I
Prop.	Proposition
RG	Rettens Gang
RH	Rättsfall från Hovrätterna
SFB	Socialförsäkringsbalken
SjLL	Lag (1991:1047) om sjuklön
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SM	Svenska mästerskap
SOU	Statens offentliga utredningar
U	Ugeskrift for Retsvæsen
UEFA	Union of European Football Associations

1 Inledning

1.1 Allmänt

Under de senaste åren har flera nya löpar- och hinderbanetävlingar introducerats till utmaningstörstande svenskar. Deltagandet i klassiska tävlingar så som Stockholm Marathon ökar och det verkar som var och varannan människa tränar inför något lopp eller tävling. Marknaden med löpar- och hinderbanetävlingar riktar sig nu inte bara till eliten och de inbitna utan till den breda massan. Det krävs inte ens att man tillhör någon förening för att delta. Behovet av juridik i idrotten motiveras vanligen med idrottens kommersialisering och professionalisering. Stora transaktioner och värdefulla avtal kräver rättslig reglering och det ger också incitament för enskilda aktörer att ta tillvara på sina rättigheter på rättslig väg.¹

Arrangörerna av löpar- och hinderbanetävlingar bedriver i hög grad kommersiell verksamhet, de tar ut ganska höga anmälningsavgifter och har sponsorer och marknadsför sig i olika kanaler.² Jag menar att det är faktumet att det är kommersiella aktörer som riktar sig till amatöriddrottare som leder till ett behov av att avgöra vad som rättsligt gäller. Den här uppsatsen kommer ta sikte på vad som rättsligt gäller när en deltagare i löpar- eller hinderbanetävling skadar sig under tävlingen.

Att det finns risk att skada sig vid deltagande i de här tävlingarna är självklart. Det kan handla om brutna ben eller stukade fötter efter fall från hinder eller på grund av ojämnt underlag eller att deltagare slår i hinder.³ I tävlingar som går vid eller på trafikerade vägar kan trafik utgöra en risk för deltagarna. Tvära kurvor, branta utförlöpningar eller smala passager utgör

¹ Lindholm, 2014, s. 30.

² Att tävlingarna är en inkomstkälla för arrangörerna framgår av bl.a. Tanaka Sofia, *Löparboom ger klubbar miljonvinster*, publicerad 2010-08-16, <www.gp.se/sport/loparboom-ger-klubbar-miljonvinster-1.1027369>, hämtad 2017-08-25.

³ Herkel Peter, *Toughest slutade med bruten fot*, Sydsvenskan, publicerad 2013-05-13, <www.sydsvenskan.se/2013-05-08/toughest-slutade-med-bruten-fot>, hämtad 2017-11-19; Kudo Per, *Man skadad vid idrottstävling*, Aftonbladet, publicerad 2015-08-29, <www.aftonbladet.se/nyheter/article21328674.ab>, hämtad 2017-11-19.

också en skaderisk. Under åren har rapporterats om kollaps och utmattade deltagare och till och med dödsfall i löpartävlingar, då vanligen på grund av vätskebrist eller hjärtstopp.⁴ Givetvis kan mindre dramatiska skador också tänka sig så som skoskav, muskelbristningar eller lättare stukningar. Frågan är då om arrangörerna har något ansvar att ersätta deltagarna för dessa skador eller om allt deltagande sker på egen risk. Arrangörernas villkor stipulerar det senare men vad kan en rättslig utredning av frågan resultera i?

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att utreda om och i så fall på vilka grunder en arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar ansvarar för personskador som en deltagare ådrar sig under deras tävling.

1.3 Frågeställningar

För att uppnå syftet med uppsatsen ämnar jag besvara följande frågeställningar.

- Finns det grund för att jämka villkoren angående ansvar för personskada i avtalen mellan arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar och deltagare?
- Efter en eventuell jämkning, vilket ansvar har arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar för personskador en deltagare ådrar sig under deras tävling?

1.4 Avgränsning

En avgränsning som följer av mitt syfte är att jag utreder ansvaret för personskador. Ersättning för personskador omfattar ersättning för sjukvårdskostnader och inkomstförlust som drabbar den skadelidande på grund av skadan men också så kallad ideell ersättning för sveda och värk

⁴ Andersson Ulrica, *En död efter lopp*, Aftonbladet, publicerad 2014-05-17, <www.aftonbladet.se/nyheter/article18903787.ab>, hämtad 2017-11-19; Hökerberg Josefine och Jönsson Olof, *Två döda i årets midnattslopp*, Aftonbladet, publicerad 2010-08-15, <www.aftonbladet.se/nyheter/article12427253.ab>, hämtad 2017-11-19.

eller bestående men.⁵ Övriga typer av skador inom skadeståndsrätten brukar delas in i sakskador, kränkning och rena förmögenhetsskador.⁶ Denna avgränsning motiverar jag med att förekomsten och omfattningen av andra typer av skador i de flesta fall då de inträffar under en löpar- eller hinderbanetävling är begränsade. Givetvis kan tänkas att en deltagares utrustning eller kläder skadas och att skadan kan härledas till arrangören men i de flesta tävlingar av det här slaget är deltagarnas utrustning av begränsat värde. Särskilt med tanke på att jag riktar in mig på amatördeltagare.

Uppsatsen tar sikte på arrangörens ansvar gentemot deltagare och kommer inte att behandla skadelidande deltagares möjlighet att rikta anspråk mot andra aktörer så som markägare eller andra deltagare. Inte heller kommer tävlingsarrangörens ansvar gentemot andra att behandlas. Detta motiveras främst av utrymmesmässiga skäl och det faktum att sådana ersättningsanspråk skulle vila på helt andra grunder. För framtiden eller för andra intresserade kan tänkas en utredning beträffande möjligheten för deltagare att rikta anspråk mot mark- eller anläggningsägare, enskild funktionär i en tävling eller annan deltagare.⁷ Oavsett mina slutsatser i den här uppsatsen beträffande en tävlingsarrangörs ansvar så hindras en skadad deltagare inte att rikta anspråk mot annan potentiellt ansvarig eller annan för samma skada, varför även en sådan utredning skulle vara av intresse.⁸

Till sist går uppsatsen inte längre än att diskutera ansvarets placering. Beräkning av skadestånd och eventuell jämkning av det lämnas därhän.

⁵ Se 5 kap 1 § SkL.

⁶ Se 2 kap 1–3 §§ SkL.

⁷ Se t.ex. Bengtsson, 1962, s. 130f där anläggnings- och markägares ansvar mot publik och utomstående kort berörs och Lindholm, 2014, s. 187f där framför allt en domares ansvar behandlas.

⁸ Bengtsson, 1962, s. 130f; Hellner och Radetzki, 2014, kapitel 14.

1.5 Metod

Under arbetet med uppsatsen har den rättsdogmatiska metoden använts. Detta kommer till uttryck på så sätt att fokus har legat på tillämpningen av de allmänt accepterade rättskällorna på en viss företeelse.⁹ Mina frågeställningar är av traditionsenligt juridisk art, det vill säga de frågar vad som rättsligt gäller i en viss situation. Metoden har använts på så vis att jag först försökt fastställa vilka regler och principer som är tillämpliga på mina frågeställningar och varför de är relevanta för att sedan förklara konsekvenserna av deras tillämpning i den konkreta situation min uppsats handlar om, det vill säga arrangörens ansvar för deltagares personskador vid löpar- och hinderbanetävlingar.¹⁰ Min avsikt har varit att genom studier av förarbeten, praxis och doktrin få fram en praktisk lösning på mina frågeställningar och på så sätt återge gällande rätt. För detta har den rättsdogmatiska metoden varit lämplig och användbar.¹¹ Metodvalet kommer också till uttryck genom att uppsatsen till största delen är av deskriptiv karaktär.

1.6 Utgångspunkter och terminologi

1.6.1 Lex Sportiva

Termen idrottsjuridik florerar i den juridiska litteraturen men verkar inte vara erkänt som ett eget rättsområde. Johan Lindholm identifierar i sin avhandling fyra sätt definiera vad det innebär att studera idrottsjuridik. Det första avser studier av idrottsliga normer och deras förenlighet med övriga normer i samhället, det andra avser studier av rättstillämpning i kontexten av idrott, det tredje tar sikte på normer som bara gäller för idrottslig verksamhet och det fjärde behandlar frågor om normgivningsmakt, normernas hierarki och jurisdiktion.¹² Syftet med den här uppsatsen är av rättsdogmatisk natur och avser att klargöra vad konsekvenserna blir av att

⁹ Kleineman, 2013, s. 21.

¹⁰ Kleineman, 2013, s. 29.

¹¹ Kleineman, 2013, s. 26.

¹² Lindholm, 2014, s. 22–28.

tillämpa traditionsenliga rättskällor i kontexten av löpar- och hinderbanetävlingar. Jag begagnar mig således främst av det andra angreppssättet.¹³ Med hänsyn till de risker ett deltagande i en löpar- eller hinderbanetävling innebär och utformningen av de ansvarsfriskrivningar som arrangörerna använder sig av finner jag det relevant att studera ansvarsfördelningen vid personskador som deltagare ådrar sig under en sådan tävling.¹⁴ Även idrottens positiva verkan i samhället gör att det finns anledning att särskilt studera rättens tillämpning på den. Det kan här bli fråga om en avvägning mellan intresset av att bevara idrottslig verksamhet och de intressen som ligger till grund för rättsliga bestämmelser.¹⁵

En definition av gällande idrottsjuridiska principer benämns ibland *lex sportiva*. Denna term används för att beskriva den princip som CAS fastslog i *AEK Athens & SK Slavia Prague v. UEFA*. CAS använde sig då av termen *lex ludica* som betyder leken eller spelets lag.¹⁶ Principen innebär sammanfattningsvis att aktörer inom idrotten måste följa vissa allmänna rättsprinciper oavsett vilken praxis de själva utvecklat eller vad deras interna normer eller de nationella reglerna där aktören har sitt säte föreskriver. Som exempel kan nämnas principer om förbud mot godtyckliga och oskäligen regler och åtgärder.¹⁷ Beloff m.fl räknar också upp grundläggande principer om bland annat avtalsfrihet, avtalstolkning och likabehandling som en del av *lex sportiva*.¹⁸ *Lex sportiva* kan också sägas beskriva idrottens normer som autonoma och oberoende nationell och internationell rätt.¹⁹ Min utgångspunkt i denna uppsats är att det finns behov av rättslig inblandning i den idrottsliga kontext som utgörs av löpar- och hinderbanetävlingar där amatörer deltar. Aspekten av att allmänna rättsprinciper ska gälla även i idrottsliga sammanhang blir då av särskild vikt för att skydda deltagaren. I *AEK Athens & SK Slavia Prague v. UEFA* handlade det om UEFAs regler

¹³ Det Malmsten kallar idrottsrelaterad juridik, Malmsten, 2007, s. 207.

¹⁴ Jämför Lindholm, 2014 s. 33f och 42f.

¹⁵ Lindholm, 2014, s. 40f.

¹⁶ Lindholm, 2014, s. 64.

¹⁷ *AEK Athens & SK Slavia Prague v. UEFA* p. 156.

¹⁸ Beloff m.fl., 2012, s. 14ff.

¹⁹ Foster, 2003, s. 2ff.

beträffande ägarförhållandena i fotbollsklubbar som deltog i deras turneringar. Det handlade alltså om fotbollsklubbar på Europas högsta nivå och även där gör sig enligt CAS allmänna rättsliga principer sig gällande.²⁰ Dessa bör givetvis få ännu mer betydelse vid amatöriddrott. Jag kommer därför ta utgångspunkt i det som CAS kallade *lex ludica* i *AEK Athens & SK Slavia Prague v. UEFA*, det vill säga vissa grundläggande principer gäller även för idrotten oavsett dess interna normer och kan inte avtalas bort.

1.6.2 Konsumentavtal

En för frågan om jämkning av avtalsvillkor viktig terminologi är definitionerna av näringsidkare och konsument. Begreppen definieras i flera konsumenträttsliga lagar så som 1 § KKL, 1 kap 2 § distansavtalslagen och 2 § AVLK. Definitionerna säger att en konsument är en fysisk person som handlar huvudsakligen för ändamål som faller utanför näringsverksamhet. En näringsidkare är en fysisk eller juridisk person som handlar för ändamål som har samband med näringsverksamhet. Med näringsverksamhet kan förstås verksamhet som är av ekonomisk natur och bedrivs yrkesmässigt.²¹ Begreppet ska förstås i vidsträckt mening och det ställs inga närmare krav på omfattning eller vinstsyfte. Marknadsföring är en aspekt som medför att det i regel är att tala om näringsverksamhet.²² Min uppsats tar sikte på amatördeltagare i löpar- och hinderbanetävlingar. Dessa deltagare deltar ofta mer eller mindre som ett rent nöje och det är inget yrkesmässigt över deras deltagande. Många tävlar inte heller för någon förening utan bara i eget namn. De intar därför konsumentställning när de anmäler sig till tävlingarna. Samtliga av de arrangörer jag studerat tar en anmälningsavgift till sina tävlingar och har en tydlig kommersiell prägel i form av annonsering och sponsring. Detta får leda till slutsatsen att deras verksamhet att arrangera löpar- och hinderbanetävlingar är av ekonomisk natur och de är att anse som näringsidkare. Att avtalen mellan arrangörerna och deltagarna är konsumentavtal kommer därför vara utgångspunkten uppsatsen igenom.

²⁰ Foster, 2003, s. 6f och s. 16; *AEK Athens & SK Slavia Prague v. UEFA* p. 156.

²¹ Prop. 2001/02:134 s. 81.

²² Prop. 1984/85:110 s. 141.

1.7 Forskningsläge

År 1962 publicerades *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv* av Bertil Bengtsson. Bengtsson presenterar främst hur ansvaret ska fördelas när skadevållaren i samband med vållandet utövar idrott.²³ Bengtsson skriver att löpning inte bör innebära några problem skadeståndsrättsligt eftersom det i idrotten inte ingår handlingar som direkt riktar sig mot en annan deltagare eller motståndare så som i de flesta lagidrotter och brottning. Att bedöma vårdslösheten hos en löpare borde därför vara ganska okomplicerat. Han nämner skador inom till exempel skytte och kast- och hoppgrenar inom friidrotten som exempel på skador som ibland kan förhindras genom säkerhetsåtgärder från arrangören. Tävlingsarrangörers ansvar berörs i korthet och då beträffande skador på utomstående.²⁴ Närmare mina frågeställningar än så kommer inte Bengtsson.

Som betydligt nyare forskning kan nämnas Johan Lindholms avhandling *Idrottsjuridik* som presenterar juridiska aspekter av idrotten. Beträffande arrangörers ansvar behandlar Lindholm det i förhållandevis allmänna ordalag. Han konstaterar att det oftast är åskådare som riktar skadeståndsanspråk mot en arrangör men att situationen där en idrottsutövare riktar anspråk mot arrangören också kan tänkas förekomma.²⁵ Från ett mer praktiskt håll kommer Krister Malmsten som är ordförande i riksidrottsnämnden. Han har under många år varit mycket aktiv med att publicera artiklar om olika aspekter av juridik och idrott och rättsfallssamlingar på området.²⁶

Befintlig forskning och praxis beträffande skadestånd vid idrott behandlar nästan uteslutande situationen då en utomstående eller åskådare riktar anspråk mot en arrangör eller då med- eller motspelare eller utomstående riktar anspråk på någon som vållat skada i samband med idrottsutövande.

²³ Se särskilt beträffande löpning s. 81 och 118.

²⁴ Bengtsson, 1962, s. 45, 82 och 121.

²⁵ Lindholm, 2014, avsnitt 6.3.1.

²⁶ Se t.ex. Malmsten, 1994, Malmsten, 2007 och Malmsten, 2011.

Forskning och praxis som behandlar tävlingsarrangörs ansvar mot deltagare saknas nästan helt. Jag vill bidra med ett perspektivskifte och lyfta denna situation. Mitt bidrag blir i mångt och mycket att introducera problemet och utreda vilken bäring tidigare forskning och praxis som rör någon av de andra situationerna har då en deltagare riktar anspråk på skadestånd mot en arrangör.

Forskning av mer allmän avtals- och skadeståndsrättslig natur finns det gott om. Det som är relevant för mina frågeställningar rör ansvarsfriskrivningar, inkorporering av standardvillkor i individuella avtal samt jämkning av oskäligen avtalsvillkor. Här kan nämnas Thorsten Lundmarks avhandling *Friskrivningsklausuler. Giltighet och räckvidd* från 1996. Den börjar visserligen bli till åren men citerades av HD så sent som i februari 2017.²⁷ Om friskrivning vid personskada kan inte läsas särskilt i Lundmarks avhandling då den främst är inriktad på friskrivningar i avtal som regleras av köplagen.²⁸

1.8 Material

För att pröva skäligheten i avtalsvillkoren i avtalen mellan arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar och deltagare måste givetvis uppsatsen ta avstamp i avtalen mellan arrangörerna och deltagarna. Jag har valt att utgå från de tre löpartävlingar och de tre hinderbanetävlingar som under 2017 hade flest deltagare. Vilka detta är har jag fått fram genom att titta på resultatlistor från kända tävlingar av det här slaget. De aktuella tävlingarna är Göteborgsvarvet, Midnattsloppet, Stockholm Marathon, Toughest, Tough Viking och Action Run. Villkoren för dessa tävlingar är snarlika och även mindre arrangörer använder sig av liknande.

Enligt den klassiska uppfattningen om rättskälreläran är det i första hand lagar som ska tillämpas för att lösa ett juridiskt problem. Avtalsrätt och skadeståndsrätt är dock områden ganska fattiga på lagreglering och den som

²⁷ Se NJA 2017 s. 113 p. 24.

²⁸ Lundmark, 1996, s. 17.

finns är förhållandevis allmänt hållen. Därför har min metod i hög grad gått ut på att finna svar i lagförarbeten och praxis från HD. De rättskällor som enligt rättskälleläran *bör* beaktas.²⁹ Även juridisk doktrin har för att underbygga argumentationen varit till stor hjälp. Litteratur att särskilt framhålla är standardverket *Standardavtalsrätt* av Ulf Bernitz. Bernitz har deltagit i flera statliga utredningar och citeras ofta av domstolar och i förarbeten.³⁰ Ett annat standardverk att framhålla som jag använt mig av är *Skadeståndsrätt* av Jan Hellner och Marcus Radetzki. I brist på prejudikat från HD har ett antal hovrättsavgöranden använts för att belysa hur domstolar resonerat i frågor liknande mina frågeställningar. I viss mån har även utländsk rätt beaktats. Juridisk litteratur, underrättsavgöranden och utländsk rätt erkänns som rättskällor i den bemärkelsen att de *får* beaktas vid en juridisk problemlösning.³¹

1.9 Disposition

Efter detta inledande kapitel kommer uppsatsen att ta avstamp i avtalen mellan arrangörer och deltagare. I kapitel två presenteras hur avtalen ingås och hur deras innehålls bestäms. Kapitel tre är kort och behandlar sammanfattat hur ansvarsfriskrivningar generellt behandlas av rättsordningen. Kapitel fyra och fem är uppsatsens kärna. I kapitel fyra presenteras vad som är relevant att ha hänsyn till vid en jämkningsprövning och hur detta kan appliceras på den konkreta situation den här uppsatsen handlar om. Hur situationen då en arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar orsakar en deltagare skada hade reglerats enligt dispositiv rätt är relevant både för frågan om det finns grund för att jämka avtalen mellan arrangören och deltagarna och för frågan om hur ansvaret bör fördelas efter en eventuell jämkning. Relevanta resonemang och praxis för den frågan återges i kapitel fem. I kapitel sex diskuteras huruvida deltagarens eventuella samtycke och risktagande kan påverka slutsatserna som drogs i kapitel fem. Kapitel sju kan benämnas som mina

²⁹ Peczenik, 1995, s. 35.

³⁰ Se t.ex. SOU 1979:36, NJA 2011 s. 600 och NJA 2017 s. 113.

³¹ Peczenik, 1995, s. 35.

sammanfattande slutsatser där jag formulerar den ansvarsregel jag kommit fram till bör gälla då en arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar orsakar en deltagare skada.

2 Avtalen mellan arrangör och deltagare

För att kunna besvara frågan om det finns grund för jämkning av avtalen mellan arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar och deltagare är det relevant att se hur avtalen ingås samt på vilket sätt avtalens innehåll bestäms. Detta kommer att redogöras för i det följande och vilken relevans det har vid en jämkningsprövning kommer klargöras senare.³²

2.1 Avtalens ingående

Anmälan till de sex tävlingar jag riktat in mig på i denna studie görs på internet. Som presumtiv deltagare får man fylla i ett formulär och sedan klicka igenom sin anmälan. Sedan erhålls bekräftelse via mail från arrangören. Betalning av anmälningsavgiften görs via internetbank, betalkort eller faktura. Detta sätt att ingå avtal på var givetvis främmande vid tillkomsten av avtalslagen år 1915 men lagen ställer inte upp några formkrav för att ett avtal ska anses vara ingånget. Den traditionella avtalsmodellen som bygger på två parter samstämmda viljeförklaringar kan därför tillämpas även om avtal som ingås över internet.³³

Alla de arrangörer som ingår i den här uppsatsen använder sig av någon form av allmänna villkor som avses gälla i varje individuellt avtal mellan arrangören och deltagarna. I fem av de sex tävlingar jag studerat krävs det ett aktivt godkännande av dessa allmänna villkor för att kunna genomföra anmälan. En presumtiv deltagare måste klicka i en ruta för att komma vidare och slutföra anmälan. Intill rutan finns en länk till villkoren. I ett sjätte fall, Stockholm Marathon, krävs det inget sådant godkännande utan på första sidan i anmälningsformuläret anges att genom att anmäla sig godkänner man villkoren som det där också länkas till. Det går i samtliga fall att gå in på arrangörernas hemsidor och läsa villkoren på förhand och i efterhand.

³² Se avsnitt 3.2.2 och 4.2.

³³ Hultmark, 1998a, s. 15 och s. 23; Grönfors och Dotevall, 2016, s. 64.

2.2 Avtalens innehåll

2.2.1 Några arrangörers villkor

En faktor att ta hänsyn i en skälighetsprövning enligt jämningsparagrafen i 36 § AvtL är avtalets innehåll. Därför följer här en presentation av de relevanta tävlingsvillkoren för de tre största löpartävlingarna och tre största hinderbanetävlingarna i Sverige år 2017.

2.2.1.1 Göteborgsvarvet

Göteborgsvarvet är världens största halvmaraton och arrangeras i centrala Göteborg i maj varje år.³⁴ Det är också tävlingen där SM i halvmaraton 2017 avgjordes.³⁵ För att anmäla sig krävs det att man godkänner tävlingsvillkoren där följande klausul ingår:

*”Genom att du godkänner dessa Allmänna Villkor godkänner du att du deltar på egen risk i Loppet och att vi därför inte ansvarar för skada som eventuellt åsamkas dig vid deltagandet i Loppet. Vi ansvarar inte heller för skador som kan uppstå på kläder eller teknisk utrustning som du bär under loppet. Vi ansvarar inte för kvarglömda kläder eller utrustning.”*³⁶

2.2.1.2 Midnattsloppet

Midnattsloppet är en löpartävling som arrangeras på flera orter där deltagarna springer 10 km i centrala stadsdelar.³⁷ För att anmäla sig krävs det att man godkänner villkoren innehållande:

*”Deltagande i Midnattsloppet sker på egen risk.”*³⁸

2.2.1.3 Stockholm Marathon

Stockholm Marathon arrangeras av Marathongruppen AB tillsammans med idrottsföreningarna Hässelby SK och Spårvägens FK. I tävlingen avgörs SM

³⁴ Göteborgsvarvet, Om oss, <www.goteborgsvarvet.se/om-oss/>, hämtad 2017-08-29.

³⁵ Göteborgs Friidrottsförbund, SM halvmaraton 2017, <www.goteborgfriidrott.se/Arrangemang/SMhalvmaraton2017/>, hämtad 2017-10-01.

³⁶ Göteborgsvarvet, Villkor, <www.goteborgsvarvet.se/om-oss/villkor/>, hämtad 2017-08-29.

³⁷ Midnattsloppet, <www.midnattsloppet.com/>, hämtad 2017-08-29.

³⁸ Midnattsloppet, Allmänna kundvillkor, <www.midnattsloppet.com/start/allmanna-kundvillkor/>, hämtad 2017-08-29.

i maraton.³⁹ Genom att anmäla sig godkänner man arrangemangets allmänna villkor innehållande följande skrivelse:

*”Deltagande i Marathongruppens arrangemang sker på egen risk.”*⁴⁰

2.2.1.4 Toughest

Toughest arrangeras på flera orter varje år och är ett 8 km långt lopp där deltagarna ska ta sig förbi 40 olika hinder.⁴¹ På hemsidan anger arrangören vissa regler som varje deltagare måste bekräfta att hen läst och förstått innan anmälan går att genomföra. En sådan regel lyder så här:

*”Allt deltagande sker på egen risk. Toughest fransäger sig allt ansvar för skador till deltagarna och deras utrustning. Om någon deltagare eller deras utrustning och / eller kläder går sönder är arrangörerna inte ansvariga. Vi rekommenderar alla deltagare att ha försäkring för denna typ av lopp.”*⁴²

Innan anmälan kan genomföras måste även följande villkor godkännas:

*”Toughest is an obstacle race which entails greater risks of injury than normal races. By signing up, I am aware of this and can not subsequently submit any claims for damages due to injury.”*⁴³

2.2.1.5 Tough Viking

Tough Viking marknadsför sig som den största, första och mest utmanande hinderbanetävlingen i Norden och arrangeras även det på flera orter varje år.⁴⁴ För att kunna anmäla sig till Tough Viking måste man godkänna tävlingsvillkoren. Två punkter i dessa villkor lyder:

”Deltagaren är medveten om att Tough Viking är en stor fysisk ansträngning under 8-15 km inkluderat 20-40 hinder. Notera att detta är betydligt mer utmanande än att springa 8-15 km på platt mark utan utmanande hinder.”

³⁹ Marathongruppen AB, Stockholm Marathon <www.stockholm-marathon.se/>, hämtad 2017-08-29.

⁴⁰ Marathongruppen AB, Stockholm Marathon, Allmänna villkor, <www.registration.marathongruppen.se/Terms.aspx>, hämtad 2017-08-29.

⁴¹ Toughest, Konzept, <www.toughest.se/koncept/>, hämtad 2017-08-29.

⁴² Toughest, FAQ, <www.toughest.se/faq/>, hämtad 2017-08-29.

⁴³ Toughest, Anmälan, www.toughest.se/registration/?id=48, hämtad 2017-08-29.

⁴⁴ Tough Viking, <www.toughviking.se/>, hämtad 2017-08-29.

*”Deltagare tävlar på egen risk och har inte rätt att rikta några som helst krav mot varken Tough Viking eller markägaren före, under eller efter loppet. Deltagaren ska på bästa sätt förbereda sig för loppet genom träning, samt att ta del av den information som kommuniceras och publiceras före loppet.”*⁴⁵

2.2.1.6 Action Run

Även Action Run är en hinderbanetävling som arrangeras på flera orter i Sverige.⁴⁶ För att kunna anmäla sig till krävs att deltagaren godkänner bland annat följande tävlingsvillkor:

*”Allt deltagande sker på egen risk. ActionRun AB frånsäger sig allt ansvar för skador hos deltagaren och hans/hennes utrustning”.*⁴⁷

2.2.1.7 Sammanfattande kommentar

Som kan konstateras använder sig samtliga av dessa tävlingsarrangörer av skrivelsen *på egen risk* för att markera att de inte tar ansvar för deltagares eventuella skador under tävlingen. Detta uttryckssätt kan egentligen bara tolkas på ett sätt. Nämligen så att tävlingsarrangörerna inte avser ansvara för skador som en deltagare ådrar sig under tävlingen, oavsett vad som orsakat skadan eller vad det är för skada. Deltagarna verkar alltså själva stå risken för att skada sig och ansvara för sin egen säkerhet. Vissa arrangörer preciserar även att det är just denna innebörd villkoren är avsedda att ha och klargör att deltagare inte kan rikta anspråk på skadestånd mot arrangören. Villkor innebärande att en part friskriver sig från skadeståndsskyldighet på detta sätt brukar benämnas ansvarsfriskrivning.⁴⁸

2.2.2 Inkopporering av standardvillkor

Som ovan beskrivits avses arrangörernas allmänna villkor bli en del av avtalen mellan tävlingsarrangören och varje deltagare. Dessa villkor har inte varit föremål för individuell förhandling mellan parterna i varje avtal och

⁴⁵ Tough Viking, Regler och villkor, <www.toughviking.se/villkor/>, hämtad 2017-08-29.

⁴⁶ Action Run, <www.actionrun.se/>, hämtad 2017-08-29.

⁴⁷ Action Run, FAQ, <www.actionrun.se/faq/>, hämtad 2017-08-29.

⁴⁸ Prop. 1975/76:81 s. 143f.

innebär därmed att de utgör vad som brukar definieras som ett standardavtal eller standardvillkor.⁴⁹ De är ensidigt formulerade av tävlingsarrangören och den som vill delta i någon av tävlingarna har att antingen acceptera villkoren eller inte erhålla någon startplats.⁵⁰

För att ett standardvillkor ska utgöra del i ett individuellt avtal och vara bindande för avtalsparterna krävs det någon form av inkorporering.⁵¹ Det saknas lagregling för hur detta ska ske och praxis får därför vara vägledande.⁵² I mångt och mycket synes praxis utgå från att försöka begränsa verkningarna av ensidigt upprättade standardvillkor genom högt ställda krav på inkorporering.⁵³ Vad som krävs för att standardvillkor ska anses inkorporerat i ett individuellt avtal kan variera beroende på avtalsparter och avtalstyp. En huvudregel är att villkoren måste bringas till motpartens kännedom före avtalsslutet.⁵⁴ Detta kan ske genom att de ingår i eller bifogas till en individuellt avfattad avtalstext, hänvisas till genom en s.k. referensklausul eller har använts av samma parter tidigare.⁵⁵ En referensklausul verkar bedömas vara tillräckligt så länge villkoren är lättillgängliga via referensen, bestående och begripliga. Om villkoren är att finna i en helt annan handling är det tveksamt om de anses inkorporerade bara genom hänvisning.⁵⁶ Det ställs inte krav på att motparten faktiskt läser standardvillkoren men ska utan svårighet kunna ta del av dem innan avtalet ingås.⁵⁷

Beträffande elektroniskt ingångna avtal där ena avtalsparten accepterar standardvillkoren genom att klicka i en ruta eller liknande på en hemsida ska

⁴⁹ Definition av standardavtal översatt från Principles of European Contract Lawett "avtal som helt eller delvis ingås enligt i förväg formulerade standardiserade villkor, avsedda att tillämpas likartat i ett större antal konkreta avtalssituationer av viss art i vilka åtminstone den ena avtalsparten växlar, och som såvitt gäller dessa villkor inte har blivit föremål för individuell förhandling.". Se Bernitz, 2013, s.16.

⁵⁰ Jämför Bernitz, 2013, s.17f.

⁵¹ Bernitz, 2013, s. 57.

⁵² Bernitz, 2013, s. 62; NJA 2011 s. 600 p.16.

⁵³ Bernitz, 2013, s. 28.

⁵⁴ Bernitz, 2013, s. 63 med hänvisning till NJA 2011 s. 600.

⁵⁵ Ramberg och Ramberg, 2016, s. 154f.

⁵⁶ Bernitz, 2013, s. 63.

⁵⁷ Bernitz, 2013, s. 65 med hänvisningar.

villkoren anses inkorporerade om det i anslutning till detta finns en tydlig referens till dem. Villkoren kan då gå att läsa direkt vid rutan eller tillgängliggöras via en länk. Det kan diskuteras om en ruta eller liknande där avtalsparten aktivt godkänner villkoren är nödvändigt för att de ska anses inkorporerade eller om det räcker med en tydlig hänvisning till var de finns att läsa på hemsidan. Klar praxis verkar saknas men både Bernitz och Ramberg och Ramberg är av uppfattningen att ett aktivt godkännande är att rekommendera.⁵⁸ Det kan dock argumenteras för att krav på ruta att klicka i skulle vara överflödigt och att en tydlig referens till villkoren där avtalsparten uppmärksammas på att de blir en del av avtalet är tillräckligt. I linje med detta går det att argumentera för att en referensklausul genom en länk faktiskt är tydligare än en referensklausul i ett fysiskt avtal eftersom motparten då direkt genom att klicka på länken får del av standardvillkoren. Ett strängare krav på elektroniskt ingångna avtal än andra synes enligt denna argumentation inte motiverat varför en form av elektronisk referensklausul genom länk bör godtas.⁵⁹ Om en länk saknas och det bara refereras till att villkoren finns att läsa på hemsidan är det mer tveksamt om villkoren är att anse som inkorporerade.⁶⁰ Detta inte minst med hänsyn till att länka till villkoren får anses vara en enkel åtgärd för att uppmärksamma deltagaren på dem. Det kan då tyckas vara en skälig åtgärd att faktiskt erhålla en länk och inte bara hänvisa till att de finns på hemsidan.⁶¹

2 kap 2–4 §§ distansavtalslagen ställer upp krav på vilken information en näringsidkare måste ge konsument innan ett avtal ingås samt hur denna information ska lämnas. Lagen föreskriver dock inget särskilt beträffande ansvarsfriskrivningar och hindrar inte att på egen risk-klausulerna anses blivit en del av de individuella avtalen.

Det finns ytterligare en aspekt att ta hänsyn till. I fråga om särskilt tyngande villkor har i praxis utvecklats ett strängare krav för att villkoren ska anses

⁵⁸ Bernitz, 2013, s 64; Ramberg och Ramberg, 2016, s. 155.

⁵⁹ Roos, 2013, s. 48f.

⁶⁰ Bernitz, 2013, s. 64.

⁶¹ Hultmark, 1998b, s. 84; jämför Bernitz, 2013, s. 63.

inkorporerade.⁶² Detta gör sig särskilt gällande när det är fråga om standardavtal upprättat av näringsidkare för att användas i avtal med konsumenter. Tyngande villkor kan beskrivas så att det är villkor som försätter ena avtalsparten i betydligt sämre position än vad hen hade haft enligt dispositiv rätt. Exempel på ett tyngande villkor är ansvarsfriskrivningar. För att dessa ska anses inkorporerade i det individuella avtalet ställs särskilda krav på tydlighet men de måste inte särskilt markeras. Kravet verkar bestå i att villkoret särskilt måste bringas till motpartens kännedom.⁶³

Ytterligare ett fall där högre krav på inkorporering ställs är om det rör sig om överraskande villkor. Det handlar då om villkor som är ovanliga för avtalssituationen i fråga eller villkor som är på något sätt undangömda eller inte utan svårighet går att ta del av.⁶⁴ Det kan uttryckas så att villkoren rimligen ska kunna förutses för att inte bedömas vara överraskande.⁶⁵ I dessa fall krävs att det framgår att avtalsparterna accepterat villkoren i fråga.⁶⁶

Med hänsyn till jämningsmöjligheten i 36 § AvtL är det dock numera mindre intressant att ställa upp stränga krav för inkorporering av standardvillkor i individuella avtal. Detta spår var HD inne på redan år 1980 och kan i viss mån sägas bekräftas av HD i NJA 2017 s. 113.⁶⁷ Vid en oskälighetsprövning enligt 36 § AvtL kan dock tas hänsyn till hur villkoren inkorporerats och om motparten läst dem eller i alla fall haft en möjlighet att göra det och dessutom förstå och förutse deras innebörd och konsekvenser.⁶⁸

⁶² NJA 1978 s. 432 (s. 439f).

⁶³ Bernitz, 2013, s. 68f.

⁶⁴ Bernitz, 2013, s. 71f.

⁶⁵ NJA 1997 s. 524 (s. 534).

⁶⁶ Bernitz, 2013, s. 72.

⁶⁷ NJA 1980 s. 46 (s. 50); NJA 2017 s. 113 p. 19 och 25.

⁶⁸ Hultmark, 1998a, s. 73f.

2.3 Slutsats

Ordningen där en presumtiv deltagare aktivt måste acceptera villkoren genom att klicka i en ruta innan avtalet ingås verkar vara i linje med de krav rättsordningen ställer upp på inkorporering av standardvillkor i individuella avtal. På detta sätt uppmärksammas den presumtive deltagaren på att villkoren blir en del av avtalet och kan före avtalsslutet ta del av dem, förutsatt att det finns en länk till dem invid rutan. Gällande rätt beträffande fallet där en sådan ruta för aktivt godkännande saknas verkar vara mer oklart. Jag är benägen att hålla med den argumentation som bygger på att en tydlig länk till villkoren bör godtas som en form av referensklausul som sedan länge verkar vara accepterat av rättsordningen. Något uttalat godkännande av villkoren verkar inte krävas i traditionella avtalsslut och det bör inte göras skillnad på elektroniskt ingångna avtal. Även i fråga om tyngande villkor, som ansvarsfriskrivningarna får anses vara, är det enligt rådande rättsuppfattning tillräckligt med tydlig referens så som sker vid anmälan till tävlingarna. Att distansavtalslagen inte ställer krav på information i detta hänseende kan motsatsvis tolkas så att de särskilt stränga kraven inte ska gälla även för annan typ av information än lagen föreskriver. Dock ska givetvis det allmänna konsumentskyddet som distansavtalsagen och övriga konsumenträttsliga lagar ger uttryck för inte glömmas bort. Stockholm Marathon begagnar sig inte av någon ruta för godkännande av villkoren och deras inkorporerande kan därför ifrågasättas. De har en länk till sina villkor på första sidan i anmälingsformuläret, villkoren presenteras alltså innan deltagaren ens börjar fylla i anmälingsformuläret, och länken är i en annan färg än övrig text varför de ändå kan anses inkorporerade och uppfylla kravet på tydlighet.

En uttrycklig accept av villkoren krävs dock om det handlar om överraskande villkor och Stockholm Marathons tillvägagångssätt skulle i så fall kunna bedömas som otillräckligt för att anse villkoren inkorporerade i det individuella avtalet. En argumentation om att villkor innebärande att deltagande i löpar- och hinderbanetävlingar sker på egen risk skulle vara

övertäckande är nog svår att föra. Alla arrangörer använder sig som sagt av den typen av villkor och någon markering att varje deltagare ansvarar för sin fysiska status inför loppet får anses vara förväntad. Detta behöver dock inte innebära att villkoren är skäligen vilket kommer utvecklas mer i avsnitt 4.1.

Slutsatsen får därför bli att villkor innebärande att allt deltagande sker på egen risk är inkorporerade i avtalen mellan tävlingsarrangör och deltagare i samtliga sex tävlingar som ingår i denna studie.

3 Ansvarsfriskrivningar

Ovan redovisades de avtalsvillkor en deltagare godkänner i samband med anmälan till någon av de i den här uppsatsen studerade löpar- och hinderbanetävlingarna. Det kunde då konstateras att samtliga innehåller villkor innebärande att allt deltagande sker på egen risk.⁶⁹ Jag har också konstaterat att på de sätt avtalen ingås verkar villkoren ha blivit en del av avtalen mellan arrangörerna och varje deltagare. Nedan ska vissa rättsprinciper om den här typen av ansvarsfriskrivningar att redogöras för.

3.1 Skadeståndslagen utgör dispositiv rätt

Grunden för skadeståndsansvar enligt skadeståndslagen är vårdslöshet eller med den latinska termen culpa. Skadeståndslagen är dispositiv och gäller bara om inte annat är särskilt föreskrivet eller föranledes av avtal.⁷⁰ Med särskilt föreskrivet menas skadeståndsrättslig speciallagstiftning som kan avse både inom- och utomobligatoriska förhållanden.⁷¹ Genom att t.ex. stipulera presumtionsansvar eller kontrollansvar ger speciallagstiftningen vanligen uttryck för ett längre gående ansvar gentemot en avtalspart än utomstående.⁷² Detta kan ses som en kodifiering av den lojalitetsprincip som allmänt anses gälla inom avtalsrätten. Avtalsparter ska tillgodose varandras intressen och verka för att båda parter får ut så mycket som möjligt av avtalet. Även oskälighetsregeln i 36 § AvtL, som ska behandlas senare, ger uttryck för lojalitetsprincipen.⁷³ I regel ställs alltså högre krav på aktsamhet för att inte orsaka sin avtalspart skada än för att inte orsaka utomstående skada. Mot bakgrund av lojalitetsprincipen inom avtalsrätten kan en tillbakablick till genomgången av några tävlingsarrangörers villkor vara lämplig. Skrivelsen att allt deltagande sker på egen risk ger enligt

⁶⁹ Se avsnitt 2.2.1.7.

⁷⁰ Se 1 kap 1 § SkL.

⁷¹ Hellner, Hager och Persson, 2016, s. 207.

⁷² Se t.ex. 15 kap 22 § Sjölagen, 30 § KKL och 27 § KöpL.

⁷³ Ramberg och Ramberg, 2016, s. 34f.

ordalydelsen den följden att deltagaren själv står för alla risker som deltagandet i tävlingen för med sig. Det synes alltså vara en långtgående friskrivning från ansvar som är oberoende av vad som orsakat skadan, vad det är för typ av skada eller hur omfattande den är. Detta innebär ju motsatsen till lojalitetsplikten och de principer som uttrycks i till exempel konsumentköplagen, nämligen att ansvar gentemot kontraktspart är strängare än det culpaansvar mot utomstående som skadeståndslagen stipulerar.

Möjligheten att avtala bort skadeståndslagen gäller inte helt utan begränsningar. Ansvar grundat på tvingande lagstiftning kan till exempel inte avtalas bort.⁷⁴ Det är inte heller så att bara för att ett avtalsförhållande föreligger mellan skadevällare och skadelidande ska skadeståndslagen inte tillämpas. I den mån avtalet inte säger annat än skadeståndslagen eller annan tillämplig lag på avtalet eller lämnar vissa frågor oreglerade är skadeståndslagen tillämplig om den ena parten orsakar den andra skada. Dessutom används skadeståndslagen som tolkningsdata eller vid en skälighetsprövning av avtalet.⁷⁵ Det är inte bara ansvaret för eget vållande som kan avtalas bort, även i fråga om arbetsgivares principalansvar för arbetstagare är en ansvarsfriskrivning som huvudregel gällande.⁷⁶

De avtalsklausuler som är intressanta för den här uppsatsens syfte presenteras ovan och de ersätter alltså ansvar grundat på skadeståndslagen. Det kan påpekas att om det föreligger ett avtal mellan skadevällare och skadelidande verkar möjligheten för skadelidande att frånga avtalet och åberopa skadeståndslagen eller annan utomobligatorisk grund för skadestånd vara mycket små. Ansvarsfriskrivningar aktualiserar precis som vid övriga typer av avtalsvillkor frågor avtalsstolkning, giltighet samt frågor om oskäligen avtalsvillkor och jämkning.⁷⁷

⁷⁴ Hellner och Radetzki, 2014, s. 86; Hellner, Hager och Persson, 2016, s. 245.

⁷⁵ Hellner och Radetzki, 2014, s. 86f; Hellner, Hager och Persson, 2016, s. 206f; Ramberg och Ramberg s. 191.

⁷⁶ Hellner och Radetzki, 2014, s. 160.

⁷⁷ Hellner och Radetzki, 2014, s. 86f och s. 91.

3.2 Dold och öppen kontroll av ansvarsfriskrivningar

Avtalsrätten vilar på avtalsfrihet och principen om att avtal ska hållas. Detta är dock inte obegränsat och behovet av att rättsordningen ingriper i vissa avtal är erkänt. Detta kan sägas grunda sig i ett krav på social och ekonomisk rättvisa.⁷⁸ Två sedan länge tillämpade principer i dessa ingripanden är det inte går att friskriva sig från ansvar för skador orsakade genom uppsåt eller grov vårdslöshet och att ansvarsfriskrivningar ska tolkas restriktivt.⁷⁹ Avsikten med dessa tolkningsprinciper är att skydda en svagare avtalspart som i många fall varit tvingad att godkänna ansvarsfriskrivningen för att över huvud taget få till stånd ett avtal.⁸⁰ Detta brukar kallas för dold kontroll av friskrivningarna. Denna kontroll har sedan införandet av 36 § AvtL fått mindre relevans och en öppen jämkning av ansvarsfriskrivningar med hjälp av jämkningsparagrafen är nu att föredra.⁸¹ Graden av vårdslöshet och principen om restriktiv tolkning tillämpas dock fortfarande och ska behandlas i det följande.

3.2.1 Friskrivning vid uppsåt och grov vårdslöshet

En länge tillämpad huvudregel beträffande ansvarsfriskrivningar är att de inte ska anses giltiga då skadevällaren orsakat skada uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet.⁸² Möjligheten att frångå denna huvudregel när det är fråga om personskador eller när en näringsidkare friskriver sig från ansvar gentemot en konsument verkar vara mycket små. Snarare verkar det då istället finnas en möjlighet att jämka villkoret vid lägre grad av vårdslöshet.⁸³ Denna ståndpunkt beträffande personskador kan också ses i DCFR som är en samling riktlinjer i arbetet mot en i Europa harmoniserad

⁷⁸ Lundmark, 1996, s. 88f.

⁷⁹ Bernitz, 2013, s. 101–105.

⁸⁰ Bengtsson, 1962, s. 40; Bernitz, 2013, s. 102; Jämför avsnitt 2.2.2.

⁸¹ Bernitz, 2013, s. 28 och s. 105f.

⁸² NJA 1998 s. 390 (s. 399); Hellner, Hager och Persson, 2016, s. 246; prop. 1973:138 s. 138.

⁸³ SOU 1974:83 s. 179; Prop. 1975/76:81 s. 144; jämför Lundmark, 1996, s. 133.

kontraktsrätt. Där anges att friskrivning från personskada som orsakats uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet är utan verkan.⁸⁴ Bedömningar av en skadevållares uppsåt eller vad som är att betrakta som grov vårdslöshet är ibland mycket svåra och kan vara beroende av flera för en viss situation unika omständigheter.⁸⁵ Hur dessa bedömningar görs behandlas inte vidare i denna uppsats. Huvudregeln tar sikte på graden av vårdslöshet hos skadevållaren och innebär att ett konkret fall antingen omfattas av ansvarsfriskrivningen eller inte.⁸⁶

I litteraturen har förbudet mot ansvarsfriskrivning vid grov vårdslöshet ifrågasatts och ett behov av att nyansera tolkningen av ansvarsfriskrivningarna har framhållits.⁸⁷ En ansvarsfriskrivning för grov vårdslöshet bör enligt dessa författare till exempel kunna godtas om den skadelidande har en betryggande möjlighet att få ersättning från annat håll.⁸⁸ Denna aspekt verkar dock vara mindre relevant i fråga om personskada och framför allt i konsumentförhållanden.⁸⁹ I propositionen till 36 § AvtL angavs nämligen att ansvarsfriskrivningar kan åsidosättas även vid lägre grad av vårdslöshet, särskilt i konsumentavtal. En mer nyanserad bild av vikten av graden av vårdslöshet framhölls redan vid införandet av 36 § AvtL i mitten på 1970-talet.⁹⁰

I februari 2017 meddelade HD en dom där argumentationen byggde på att principen om ogiltighet av ansvarsfriskrivningar vid grov vårdslöshet inte möjliggör tillräckligt flexibla lösningar. Ansvarsfriskrivningen bör därför enligt HD istället prövas inom ramen för en oskälighetsbedömning enligt 36 § AvtL. Den bestämmelsen möjliggör nämligen jämkning av ansvarsfriskrivningen utan att för den sakens skull helt bortse från den.⁹¹

⁸⁴ DCFR section III – 3:105.

⁸⁵ Se t.ex. NJA 1992 s. 130 (s. 137f).

⁸⁶ Jämför NJA 2017 s. 113 p. 25.

⁸⁷ Se t.ex. Adlercreutz och Gorton, 2010, s. 117, Bengtsson, Ullman och Unger, 2013, s. 135 och Hellner och Radetzki, 2014, s. 87.

⁸⁸ Hellner och Radetzki, 2014, s. 87; Lundmark, 1996, s. 133.

⁸⁹ Jämför SOU 1974:83 s. 179f.

⁹⁰ Prop. 1975/76:81 s. 144.

⁹¹ NJA 2017 s. 113 p. 25. Domen behandlar i och för sig en ansvarsbegränsning men principerna borde vara desamma.

Graden av vårdslöshet hos skadevällaren kan dock enligt HD fortfarande få betydelse vid en oskälighetsbedömning men det är inte längre givet att grov vårdslöshet ska leda till att ansvarsfriskrivningen inte gäller.⁹² Att tillämpa 36 § AvtL på ansvarsfriskrivningar ansågs vara möjligt även innan domen.⁹³ En ordning innebärande att domstolarna i högre utsträckning tillämpar jämkning var också något som betonades redan vid införandet av jämkningsparagrafen.⁹⁴ Principen som går att utläsa ur HDs dom är att prövningen av om en ansvarsfriskrivning är skälig ska ske utifrån oskälighetsregeln i 36 § AvtL i första hand. Trots denna utgångspunkt inledde HD sin prövning av det enskilda fallet med att konstatera att vårdslösheten inte i sig var tillräcklig för att åsidosätta eller jämka den ansvarsbegränsning som prövades.⁹⁵ Graden av vårdslöshet verkar alltså fortfarande enligt HD utgöra en bra utgångspunkt. Det kan också här sägas att fallet handlade om en ren förmögenhetsskada och dess relevans för personskador kan diskuteras. Som ovan nämnt verkar ståndpunkten att det inte går att friskriva sig från grov vårdslöshet göra sig särskilt gällande när det är fråga om personskador. Jämkningsparagrafen enligt 36 § AvtL kommer att behandlas mer senare.⁹⁶

3.2.2 Restriktiv tolkning av ansvarsfriskrivningar

En annan utgångspunkt när ansvarsfriskrivningar ska tolkas verkar vara att avtalsklausuler som kan innebära en ansvarsfriskrivning ska tolkas restriktivt. Med detta menas att de inte ska anses vara en ansvarsfriskrivning om det inte kommer till tydligt uttryck att så varit avsikten.⁹⁷ Även om en klausul konstateras vara en ansvarsfriskrivning ska dess omfattning i regel bedömas som snäv.⁹⁸ Ett konkret fall kan alltså, precis som om man ser till graden av vårdslöshet, med denna metod anses antingen omfattas eller inte

⁹² NJA 2017 s. 113 p. 27.

⁹³ Bernitz, 2013, s. 176, Adlercreutz och Gorton, 2010, s. 116.

⁹⁴ SOU 1974:83 s. 115f.

⁹⁵ NJA 2017 s. 113 p. 27 och p. 48.

⁹⁶ Se främst kapitel 4.

⁹⁷ Bernitz, 2013, s. 101f; NJA 1985 s. 397 II (s. 413).

⁹⁸ Adlercreutz och Gorton, 2010, s. 116; NJA 1954 s. 573.

omfattas av ansvarsfriskrivningen. Principen om restriktiv tolkning av ansvarsfriskrivningar kan också formuleras som ett krav på att en ansvarsfriskrivning måste vara klar och tydlig för att få verkan.⁹⁹ Här får givetvis allmänna principer om avtalstolkning relevans precis som de särskilda principer som utvecklats beträffande ensidigt formulerade ansvarsfriskrivningar. Ett exempel på detta finns att hämta i 10 § AVLK. Paragrafen föreskriver nämligen att ”om innebörden av ett avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling är oklar, skall vid en tvist mellan en näringsidkare och en konsument villkoret tolkas till konsumentens förmån.” Detta är en kodifiering av den länge tillämpade oklarhetsregeln som innebär att ett ensidigt utformat villkor ska tolkas till nackdel för den part som utformat det.¹⁰⁰ Exempel från praxis där oklarhetsregeln har varit aktuell har bl.a. handlat om innebörden av ”parkera” och ”lämna kvar”.¹⁰¹ En allmän ansvarsfriskrivning är dock i regel svår att angripa med ett oklarhetsresonemang.¹⁰²

3.3 Slutsats

I fråga om graden av vållande hos arrangören eller funktionär hos denne kan konstateras att den gamla ståndpunkten att det inte går att friskriva sig från ansvar för skador som orsakats genom uppsåt eller grov vårdslöshet fortfarande gör sig gällande. De författare och även HD i NJA 2017 s. 113 som kritiserar ståndpunkten verkar ha förmögenhetsskador i åtanke. Detta inte är förvånande eftersom det vanligen är den typen av skador som uppstår i avtalsförhållanden. Det finns dock anledning att särskilja olika typer av skador. Dels får det anses mer klandervärt att orsaka någon annan personskada än förmögenhetsskada men även ur skadelidandes perspektiv skiljer sig skadorna åt. En personskada kan inte ersättas fullt ut genom ekonomisk kompensation, jag syftar då på ideell skada i form av sveda och värk eller bestående men, skador som består även efter en eventuell

⁹⁹ Bernitz, 2013, s. 102; NJA 1986 s. 44 (s.55).

¹⁰⁰ Bernitz, 2013, s. 96ff.

¹⁰¹ NJA 1981 s. 323; NJA 1988 s. 408.

¹⁰² Lundmark, 1996, s. 200 och där hänvisade rättsfall.

ersättning. Sociala och humanitära skäl gör sig gällande i högre grad vid personskador.¹⁰³ Även lagstiftaren behandlar skadetyperna olika. Till exempel krävs i utomobligatoriska förhållanden att en ren förmögenhetsskada orsakats genom brott för att vållaren ska vara ersättningsskyldig, det räcker således inte med att endast konstatera vårdslöshet.¹⁰⁴ I fråga om jämkning av skadestånd på grund av medvållande behandlas också skadorna olika, för att jämka ersättning för sakskada eller ren förmögenhetsskada räcker det att den skadelidandes agerande medverkat till skadan medan det i fråga om personskada måste vara fråga om medverkan genom uppsåt eller grov vårdslöshet.¹⁰⁵ Mot bakgrund av detta och de uttalanden i framför allt SOU 1974:83 som hänvisades till i avsnitt 3.2.1 drar jag slutsatsen att om en arrangör av löpar- eller hinderbanetävling eller funktionär hos denne uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet orsakar en deltagare personskada, kan klausulerna innebärande att allt deltagande sker på egen risk som utgångspunkt inte göras gällande mot deltagaren. Detta kan anses vara ett resultat av tillämpningen rättsprincipen eller av 36 § AvtL. Om man ska följa det HD uttalade i NJA 2017 s. 113, att prövningen i första hand ska ske mot 36 § AvtL kan min slutsats uttryckas så att när det är fråga om personskada bör graden av vårdslöshet tillmätas så stor betydelse att uppsåt eller grov vårdslöshet hos skadevållaren som huvudregel ensamt gör att en ansvarsfriskrivning är att anse som oskälig. Det blir samma resultat oavsett om man går via 36 § AvtL eller den allmänna rättsprincipen.¹⁰⁶ Att graden av vållande fortfarande är viktig till och med vid ren förmögenhetsskada framgår ju av HDs domskäl.

Att genom tolkning angripa klausulerna leder inte till någon annan slutsats än att arrangören friskriver sig från allt ansvar för personskador deltagare ådrar sig under tävlingen. Detta gäller särskilt då arrangören klargör vad som menas med på egen risk, nämligen att de inte ansvarar för skador på

¹⁰³ En utgångspunkt som fanns redan vid införandet av skadeståndslagen, se prop. 1972:5 s. 84.

¹⁰⁴ Jämför 2 kap 1 § SkL och 2 kap 2 § SkL.

¹⁰⁵ Se 6 kap 1 § SkL.

¹⁰⁶ 36 § AvtL kommer att behandlas mer ingående i kapitel 4.

deltagare oavsett vad det är för typ av skada eller vad som orsakat den.
Även med restriktiv tolkning har arrangören gjort klart för deltagaren att alla skador som en deltagare ådrar sig får hen stå för själv. Det blir svårt för en skadelidande att argumentera för någon slags oklarhet i villkoren.

4 Jämkning av oskäliga avtalsvillkor

Ovan drogs slutsatsen att arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar inte kan åberopa ansvarsfriskrivningar innebärande att allt deltagande sker på egen risk då arrangören eller funktionär hos denne orsakat skada genom uppsåt eller grov vårdslöshet.¹⁰⁷ I de fallen bör en ansvarsfriskrivning helt bortses ifrån. Men om uppsåt eller grov vårdslöshet inte kan konstateras, sker allt deltagande på egen risk då eller finns det ytterligare situationer då jämkning av ansvarsfriskrivningarna är aktuellt?

4.1 Allmänt

Sedan 36 § AvtL infördes år 1976 har behovet av restriktiv tolkning och höga avtalströsklar blivit mindre.¹⁰⁸ Redan vid införandet av 36 § AvtL uttalades i propositionen att domstolarna bör ha ett mindre restriktivt förhållningssätt till möjligheten att jämka avtal än vad som var gällande praxis då. Detta utan att kompromissa med grundprinciperna om avtalsfrihet och att avtal ska hållas.¹⁰⁹ Dessa principer är mycket viktiga inom avtalsrätten och en förutsättning för förutsebarhet och stabilitet i ekonomiska relationer. En annan avtalsrättslig princip som ibland kan stå i motsättning med dessa två, förutom lojalitetsprincipen som nämnts ovan, är skyddsprincipen. En allmän princip som kan appliceras inom flera rättsområden som avser skydda parter som anses ha skyddsbehov. Denna princip inom avtalsrätten ger plats för oskälighetsprövningar av avtal och kan då befria part från att fullgöra ett ingånget avtal.¹¹⁰ Avtalsfrihet, att avtal ska hållas samt att gällande rätt beträffande inkorporering av standardvillkor inte formellt ställer upp hinder för att anse en deltagare bunden av på egen risk-klausulerna är viktigt att ha i åtanke och som utgångspunkt när skäligheten av klausulerna ska prövas.

¹⁰⁷ Se avsnitt 3.3

¹⁰⁸ Se avsnitt 3.2.

¹⁰⁹ Prop. 1975/76:81 s. 10.

¹¹⁰ Taxell, 1988, s. 526ff.

36 § AvtL är tvingande och avser att ge domstolarna möjlighet att på ett flexibelt sätt nå rimliga slutsatser.¹¹¹ Resultaten vid en tillämpning av paragrafen kan bli antingen att ett villkor i avtalet jämkas eller lämnas helt utan avseende eller att hela avtalet jämkas eller förklaras ogiltigt. I denna uppsats är det enskilda villkor som studeras. Även om ett enskilt villkor jämkas är utgångspunkten att avtalet ska bestå men med jämkat eller förändrat innehåll. Villkoret får då helt enkelt bortses ifrån eller ersättas med en annan bestämmelse t.ex. en dispositiv lagregel.¹¹² Ansvarsfriskrivningar är enligt förarbetena till 36 § AvtL ett exempel på villkor som kan bli föremål för jämkning.¹¹³

Vid prövningen av ett avtalsvillkors skälighet måste man ha någon form av jämförelsematerial. Detta kan utgöras av lagstiftning och praxis på området villkoret avser reglera. Man får således göra en jämförelse med vad villkoret förskriver och vad som hade gällt i frånvaro av det. Även praxis inom en viss bransch kan vara till ledning i oskälighetbedömningen.¹¹⁴ Detta innebär dock inte att ett villkor som är för avtalstypen vanligt förekommande per definition ska anses vara skäligt.¹¹⁵

Prövningen av avtalsvillkor ska vara flexibel. En helhetsbedömning i varje enskilt fall ska göras. Vissa hållpunkter verkar dock anses gällande för att göra rättstillämpningen någorlunda förutsebar.¹¹⁶ Enligt lydelsen i 36 § AvtL ska hänsyn tas till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt.

¹¹¹ Prop. 1975/76:81 s. 136.

¹¹² Bernitz, 2013, s. 159; Adlercreutz och Gorton, 2010, s. 109.

¹¹³ SOU 1974:83 s. 152; Prop. 1975/76:81, s. 143f.

¹¹⁴ Bernitz, 2013, s. 161ff; Prop. 1975/76:81 s. 119f.

¹¹⁵ Prop. 1975/76:81 s. 120.

¹¹⁶ Grönfors och Dotevall, 2016, s. 269.

4.2 Avtalets innehåll och styrkeförhållandet mellan parterna

36 § AvtL tar enligt sitt andra stycke särskilt sikte på situationer där den ena parten är konsument eller av annan anledning intar en underlägsen ställning i avtalsförhållandet. Paragrafen tillkom som ett led i den för tiden vid införandet ökade regleringen av konsumentskyddet.¹¹⁷ Paragrafen tar alltså särskilt sikte på situationer där det råder obalans mellan parternas styrka och makt över avtalet och det är främst i konsumentförhållanden detta har kommit att aktualiseras.¹¹⁸ Detta illustrerar att vilka skyddsbehov som gör sig gällande i en viss situation är relevant för skälighetsprövningen.¹¹⁹

Beträffande konsumentavtal avgörs rättsläget i stor utsträckning av tvingande lagstiftning i form av till exempel konsumentköplagen, konsumenttjänstlagen och distansavtalslagen.¹²⁰ Som konstaterat i inledningen är arrangörerna att betrakta som näringsidkare och deltagarna som konsumenter vilket kan göra denna tvingande lagstiftning tillämplig. Konsumentköplagen är enligt dess 1 § tillämplig vid köp av lösa saker. Med lösa saker förstås vanligtvis fysiska rörliga föremål.¹²¹

Konsumenttjänstlagen reglerar tjänster som innebär arbete på eller förvaring av fysisk egendom. Detta innebär att lagen tar sikte på tjänster som medför att någon form av fysiskt avtryck sätts på den egendom tjänsten avser.¹²² Att direkt tillämpa dessa två lagar på avtalen mellan arrangör och deltagare som studeras i denna uppsats verkar inte vara aktuellt. Distansavtalslagen reglerar inget i fråga om avtalsinnehåll eller skadestånd som är intressant för den här uppsatsen. I det här fallet verkar vi alltså ha att göra med ett konsumentavtal som faller utanför de konsumenträttsliga lagarna.

¹¹⁷ SOU 1974:83 s. 25; Prop. 1975/76:81 s. 100ff.

¹¹⁸ Bernitz, 2013, s. 156f och s. 166; Adlercreutz och Gorton, 2010, s. 108.

¹¹⁹ Jämför NJA 2017 s. 113 p. 36 och Taxell, 1988, s. 526ff.

¹²⁰ Bernitz, 2013, s. 175; Att de är tvingande framgår av 3 § KKL, 3 § KtjL och 1 kap 4 § distansavtalslagen.

¹²¹ Prop. 1989/90:89 s. 59.

¹²² Prop. 1984/85:110 s. 142f.

Konsumentlagstiftningen har i regel egna bestämmelser om avtals ogiltighet. Avtalsvillkor som strider mot lagstiftningen till konsumentens nackdel är utan verkan och behöver inte angripas med 36 § AvtL.¹²³ I fallet med avtal mellan arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar och deltagare intar parterna i och för sig ställning som näringsidkare och konsument men ändå är ingen av konsumentlagarna tillämplig. Lagstiftningen kan likväl vara till hjälp för att avgöra skäligheten av ett avtal eller avtalsvillkor. Genom analogisk tillämpning av konsumentlagstiftningen på närliggande områden kan avtalsvillkor jämkas. Då en näringsidkare i konsumentavtal friskriver sig från skadeståndsskyldighet aktualiseras därför i regel frågor om jämkning. Den tvingande lagstiftningen kan då utgöra utgångspunkt i en skälighetsbedömning.¹²⁴

Mot bakgrund av 36 § 2 st AvtL, dess förarbeten och den förhållandevis omfattande skyddslagstiftning för konsumenter som finns kan konstateras att det i svensk rätt verkar finnas en slags grundsats om konsumentskydd. Att arrangör och deltagare intar ställning som näringsidkare och konsument är därför en viktig faktor i prövningen av skäligheten av avtalen dem emellan. Ett godtagande av en ansvarsfriskrivning likt på egen risk-klausulerna i konsumentavtal rimmar dåligt med konsumentlagstiftningen som vilar på tanken om konsumentskydd. Att låta en näringsidkare friskriva sig helt från ansvar gentemot en konsument den har avtal med ligger långt ifrån idén om konsumentskydd och lojalitetsplikten inom avtalsrätten.

Möjligheten att överväga och bedöma konsekvenserna av ett avtalsvillkor får betydelse vid skälighetsprövningen. I fråga om ansvarsfriskrivningar antas en konsument ha sämre möjligheter att göra riskbedömningar och förutse konsekvenserna av den riskfördelning friskrivningen ger uttryck för.¹²⁵ Här är inte bara det faktum att arrangören är näringsidkare och

¹²³ Prop. 1994/95:17 s. 18; att de är tvingande framgår av t.ex. 3 § KKL, 3 § KtjL och 1 kap 4 § distansavtalslagen.

¹²⁴ Bernitz, 2013, s. 176; Prop. 1975/76:81 s. 122 och s. 144; Prop. 1984/85:110 s. 142; NJA 2007 s. 962 (s. 970f).

¹²⁵ Lundmark, 1996, s. 113.

deltagaren konsument av intresse. Arrangören har också i egenskap av just arrangör, oavsett dess status som näringsidkare, större möjligheter att göra riskbedömningar av de risker deras tävling är förknippad med eftersom det är den som styr hur tävlingen kommer att se ut och genomföras. En deltagare kommer inte i kontakt med tävlingen förrän på tävlingsdagen och har vid anmälningstillfället svårt att bedöma riskerna och vilka konsekvenser på egen risk-klausulerna faktiskt kan få.

När det är fråga om av en överlägsen part ensidigt utformade avtalsvillkor till dess egen fördel är det särskilt intressant att lyfta frågan om jämkning.¹²⁶ Att deltagaren är svagare än arrangören får anses vara självklart. Detta inte minst med hänsyn till att ansvarsfriskrivningarna är ensidigt utformade till arrangörens fördel och deltagarens enda alternativ till att godta dem är att inte delta i tävlingen. Det är arrangören som avgör om och på vilka villkor en deltagare får anmäla sig. Detta faktum anser jag förtar avtalsfriheten som argument mot en jämkning eftersom deltagaren i ganska låg grad utnyttjat sin avtalsfrihet när hen bara godkänt ett av arrangören uppställt avtalsvillkor. I detta sammanhang vill jag framhålla idrottens positiva verkan i samhället. Möjligheten att delta löpar- och hinderbanetävlingar kanske inte är något intresse som rättsordningen primärt ska skydda men deltagande i tävlingarna, och kanske framför allt träningen inför dem, får anses främja folkhälsan. Även om löpning och hinderbanelöpning i grunden är individuella idrotter kan tävlingarna också antas ha viss social betydelse för deltagarna då de ger ett sammanhang och tävlingarna lockar ofta mycket publik. Därför finner jag det rimligt att inte bara rycka på axlarna och låta en potentiell deltagare antingen acceptera villkoren eller avstå utan att vidare pröva dem. Detta är omständigheter som jag alltså anser tala för att ansvarsfriskrivningarna bör jämkas även om jag har svårt att tro att de i praktiken fått någon som vill delta i en tävling att avstå. Faktumet att det är arrangören som gör ekonomisk vinning av tävlingen tycker jag också kan framhållas som argument för att arrangören är överlägsen deltagaren.

¹²⁶ SOU 1974:83 s. 128; Bernitz, 2013, s. 144; Grönfors och Dotevall, 2016, s. 269.

Vilken typ av skada ansvarsfriskrivningen tar sikte på kan också få betydelse för dess skälighet.¹²⁷ Detta har jag resonerat kring tidigare och att mina frågor rör ansvar för personskada bör minska möjligheten att åberopa ansvarsfriskrivningar ytterligare.¹²⁸

4.3 Betydelsen av försäkringar

En omständighet som kan vara relevant vid prövningen av en friskrivningsklausuls skälighet är förekomsten av försäkringar. Det kan anses vara rationellt att låta den part som till lägst kostnad kan erhålla försäkringsskydd för en viss skada också får ansvara för den.¹²⁹ Har skadevållaren eller borde haft ansvarsförsäkring som täcker skadeståndet utan att för den saken skull utöka försäkringens omfattning avsevärt och därmed höja dess premie ligger det nära till hands att låta den bära kostnaden för skadan oavsett en eventuell friskrivning. Frågan har länge diskuterats i svensk rättsvetenskap.¹³⁰ På samma sätt kan försäkring på skadelidandes sida anses motivera att den får ersätta skadan istället för ett skadestånd från skadevållaren.¹³¹

4.3.1 Ansvarsförsäkring

Hellner och Radetzki skriver att det inte bör vara aktuellt att låta förekomsten av ansvarsförsäkring påverka ansvaret som sådant men att det däremot får betydelse vid jämkning av skadeståndets belopp.¹³² Dufwa anser i fråga om skadeståndsskyldighetens placering kan förekomsten av ansvarsförsäkring tillåtas ha betydelse men att denna betydelse inte ska vara avgörande.¹³³ Å andra sidan skriver Bengtsson i Bengtsson, Ullman och Unger att om en risk i ett kontraktsförhållande inte går att försäkra kan det

¹²⁷ SOU 1974:83 s. 179f; Lundmark, 1996, s. 115.

¹²⁸ Se avsnitt 3.3.

¹²⁹ Hellner och Radetzki, 2014 s. 175.

¹³⁰ För närmare redogörelse av denna diskussion se Bengtsson, 2012, s. 58–65.

¹³¹ Hellner och Radetzki, 2014, s. 333.

¹³² Hellner och Radetzki, 2014, s. 176f.

¹³³ Dufwa, 1993, s. 1762.

tala för ett mildt skadeståndsansvar.¹³⁴ Lundmark anser att skälighetsbedömningen av en friskrivning bör påverkas av parternas möjlighet att teckna försäkring.¹³⁵ Även utredningen inför införandet av 36 § AvtL nämnde att möjligheten att teckna ansvarsförsäkring bör kunna påverka skälighetsbedömningen av en ansvarsfriskrivning.¹³⁶ Det förekommer i praxis fall där förekomsten av eller möjligheten att teckna ansvarsförsäkring utgjort skäl för att ålägga part ansvar för skador. I NJA 1991 s. 720 argumenterade HD för ett strikt ansvar med bland annat grund i att skadevållaren i praktiken hade monopolställning och därmed kunde en premie för ansvarsförsäkring fördelas mellan alla deras kunder och inte drabba anläggningen särskilt hårt ekonomiskt.¹³⁷ Exempel på liknande resonemang från HD är dock ganska få och relativt gamla och ansvarsförsäkringens betydelse verkar vara marginell.¹³⁸ I fråga om ansvar för personskador en deltagare i en löpar- eller hinderbanetävling ådrar sig tycker jag ändå att förekomsten av ansvarsförsäkringar kan ha viss relevans. En argumentation liknande den som HD framförde i NJA 1991 s. 720 kan nämligen leda till slutsatsen att i och med att en arrangör av en löpar- eller hinderbanetävling står i kontraktsförhållande med deltagarna kan premien på ansvarsförsäkringen fördelas på alla deltagarnas anmälningsavgifter.

Här kan också nämnas att föreningar anslutna till specialidrottsförbund t.ex. Svenska Friidrottsförbundet omfattas av den ansvarsförsäkring Riksidrottsförbundets har genom Folksam.¹³⁹ Argumentet i föregående stycke om att en kostnad för ansvarsförsäkring inte drabbar skadevållaren särskilt hårt gör sig då särskilt gällande. Kostnader för försäkringen kan via Riksidrottsförbundet fördelas på alla anslutna förbund som i sin tur kan fördela den på alla sina medlemsföreningar som i sin tur kan fördela den på alla sina medlemmar. Det är möjligt att de författare som är kritiska till att

¹³⁴ Bengtsson, Ullman och Unger, 2013, s. 20.

¹³⁵ Lundmark, 1996, s. 115.

¹³⁶ SOU 1974:83 s. 183.

¹³⁷ NJA 1991 s. 720 (s. 725); se även hovrätten i NJA 1959 s. 280.

¹³⁸ Bengtsson, 2012, s. 66f.

¹³⁹ Folksam, Försäkring genom Riksidrottsförbundet, <www.folksam.se/forsakringar/idrottsforsakring/forsakring-genom-riksidrottsforbundet/grundforsakring-genom-rf>, hämtad 2017-10-16.

låta ansvarsförsäkringen spela roll vid ansvarsfördelningen främst har utomobligatoriska förhållanden i åtanke där samma möjligheter att planera kostnader och skador inte ges. Om allt för stor vikt läggs vid förekomsten av ansvarsförsäkring vid sådana förhållanden riskerar det bli något slumpartat om en skadelidande ska ha rätt till ersättning eller inte från skadevållaren, vilket i praktiken blir från dennes ansvarsförsäkring.

4.3.2 Allmänna socialförsäkringen

Om det är så att allt deltagande sker på egen risk och att det inte går att hålla arrangören ansvarig för skador på deltagare, står en skadelidande inte helt utan ersättning. Socialförsäkringsbalken och lagen om sjuklön reglerar möjligheterna att erhålla ersättning för inkomstförlust på grund av sjukdom.¹⁴⁰ Med sjukdom förstås kroppstillstånd som inte hör ihop med den vanliga livsprocessen. Det anses vara ett förhållandevis vitt sjukdomsbegrepp som ska styra rätten till sjuklön och sjukersättning.¹⁴¹ Detta kan ses som argument för att ett skadestånd från en arrangör av löpar- eller hinderbanetävling saknar relevans eftersom en skadelidande ofta har rätt till ersättningar ur socialförsäkringen och hålls skadefri ändå. Det är ju också lockande att låta staten bära kostnaderna framför enskilda subjekt. Socialförsäkringen ersätter förlorad arbetsinkomst eller andra ekonomiska förmåner men inte sjukvårdskostnader eller ideell skada i form av sveda och värk eller bestående men. Om en skadelidande kan erhålla ersättning för inkomstförlust ur socialförsäkringssystemet eller annan likartad förmån ska det enligt 5 kap 3 § p. 1 SkL räknas av skadeståndet som skadevållaren ska betala. Till annan likartad förmån kan räknas den sjuklönen en arbetsgivare betalar ut vid sjukdom.¹⁴² Att låta möjligheten till sjuklön och sjukpenning utgöra argument för att på egen risk-klausulerna är skäliga finner jag inte hållbart. Socialförsäkringen ersätter sällan förlorad inkomst fullt ut. Ideell skada ersätts inte alls och sjukvårdskostnader ersätts inte heller även om de vanligen är förhållandevis låga genom landstingens försorg. Det skulle

¹⁴⁰ Se 1 kap. 1 § SFB och 1 § SjLL.

¹⁴¹ Prop. 1994/95:147 s. 19f.

¹⁴² Hellner och Radetzki, 2014 s. 359f.

dessutom förta hela den eventuellt preventiva funktionen skadeståndet har. För frågan om ansvarets placering ser jag inte att socialförsäkringen skulle spela någon roll. Att t.ex. sjuklön och sjukpenning räknas av från skadeståndet är en annan fråga.

4.3.3 Privat olycksfallsförsäkring

Försäkringar på skadelidandes sida verkar beträffande personskador inte heller kunna åberopas som skäl för att låta en ansvarsfriskrivning vara gällande som skälig. Det anses vara den skadelidandes ensak om hen tecknat en privat olycksfallsförsäkring och påverkar inte möjligheten att erhålla skadestånd av skadevällare. Detta gör sig särskilt gällande när det är fråga om personförsäkringar där engångsbelopp betalas ut för ideell skada och inte bara ersätter ekonomiska förluster och kostnader. Detta kommer också till uttryck i 6 kap 2 § SkL där skadelidandes behov av ersättningen blir relevant först om det konstaterats att det vore oskäligt betungande för skadevällaren att betala det aktuella skadeståndet. Det är alltså i undantagsfall som skadelidandes ekonomiska förhållanden får relevans för skadevällarens skadeståndsskyldighet. Om den enskilda skadelidande faktiskt har tecknat en olycksfallsförsäkring och erhåller ersättning ur den har försäkringsbolaget regressrätt gentemot skadevällaren beträffande ersättningar för sjukvårdskostnader och andra utgifter.¹⁴³ Detta innebär att försäkringsbolaget inträder i skadelidandes rätt till skadestånd så skadevällaren riskerar inte att behöva betala dubbelt. Viktigt att poängtera är att regressrätten förutsätter att skadelidande faktiskt har rätt till skadestånd och frågan om ansvarets placering måste därför ändå besvaras. Regressrätten gäller inte ersättning för ideell skada, det kan skadelidande erhålla både från försäkring och genom skadestånd.¹⁴⁴ Här kan tilläggas att de olycksfallsförsäkringar som t.ex. Svenska Friidrottsförbundet tecknat bara gäller för medlemmar i en till förbundet ansluten förening och omfattar inte personer som tävlar utan medlemskap i någon sådan förening.¹⁴⁵

¹⁴³ Se 16 kap 10 § FAL.

¹⁴⁴ Hellner och Radetzki, 2014, s. 333 och s. 360f

¹⁴⁵ Folksam, Svenska Friidrottsförbundet, försäkringsinformation, <www.folksam.se/forsakringar/idrottsforsakring/friidrott>, hämtad 2017-10-16.

Att ersättning ur privata olycksfallsförsäkringar är oberoende av möjligheten att erhålla skadestånd, särskilt beträffande ideell skada, anser jag tala för att förekomsten av sådana försäkringar inte påverkar ansvarsfördelningen för skador. Dessutom har ju skadelidande i de flesta fall förmodligen betalat premien för försäkringen själv och om detta skulle påverka ansvarsfördelningen skulle en sådan typ av investering vara mindre värd. Det kan tyckas att det är var och ens ansvar att ha en olycksfallsförsäkring om man ska utsätta sig för risker som deltagande i löpar- eller hinderbanetävlingar innebär. Att låta en ansvarsfriskrivning bestå som skäligen med hänvisning till att en deltagare borde ha egen olycksfallsförsäkring finner jag också orimligt på den grunden att deltagaren kanske anser sig bara ha behov en sådan försäkring en eller kanske ett par gånger per år. I och med socialförsäkringssystemet är behovet av privata olycksfallsförsäkringar inte litet men inte heller avgörande för att få ersättning vid personskada. Risken att skada sig i löpar- och hinderbanetävlingar är inte heller så stor att det skulle kunna motivera att det mer eller mindre ska anses givet att ha en olycksfallsförsäkring. Om ansvarsförsäkringen ska ha marginell betydelse vore det orimligt att låta privata olycksfallsförsäkringar få större betydelse med hänsyn till att arrangören lika lätt kan, om inte lättare då ansvarsförsäkring ofta ingår i paketförsäkringar för företag och föreningar, teckna ansvarsförsäkring.¹⁴⁶ Behovet av ansvarsförsäkring finns ju dessutom, om på egen risk-klausulerna jämkas, gentemot alla deltagare, utomstående och samarbetspartners.

I samband med anmälan till Stockholm Marathon och Action Run kan man köpa en avbeställnings- och olycksfallsförsäkring via Folksam som gäller vid deltagande i motions- och tävlingsarrangemang i Sverige som är öppna

¹⁴⁶ Se t.ex. Folksam, Försäkring genom Riksidrottsförbundet, <www.folksam.se/forsakringar/idrottsforsakring/forsakring-genom-riksidrottsforbundet/grundforsakring-genom-rf>, hämtad 2017-10-16.

för allmänheten.¹⁴⁷ Deltagare i Action Run uppmanas att se över vilket försäkringsskydd hen har innan deltagandet.¹⁴⁸ Toughest och Tough Viking rekommenderar alla deltagare att ha försäkring vid deltagandet i loppet.¹⁴⁹ Jag kan inte hitta någon uppmaning angående försäkringsskydd från Göteborgsvarvet eller Midnattsloppet. I utredningen inför införandet av 36 § AvtL framhölls att en ansvarsfriskrivning som annars inte vore tillåten kan godtas om det är brukligt att den skadelidande har relevant försäkring eller om hen med tydlighet blivit uppmärksammat på att hen bör teckna försäkring själv. På motsvarande sätt kan ansvarsfriskrivningen jämkas så som oskäligen om skadevällaren inte i tillräcklig mån uppmärksammat skadelidande på behovet av försäkring.¹⁵⁰ Förarbetsuttalandet är lite oklart på så vis att det återfinns under rubriken sakskada men det hänvisas till även då personskada behandlas. Uppmaningen om försäkring från arrangörerna skulle alltså kunna vara ett argument för att låta på egen risk-klausulerna vara ojämka. Här kan dock återigen invändas den skillnad som ligger i sakskada och personskada. Att den som orsakar annan personskada inte svarar för det, särskilt mot en kontraktspart, anser jag främmande. Lundmark skriver att en ansvarsfriskrivning kan till och med vid grov vårdslöshet tillåtas vara ojämka om det är brukligt att skadelidande har en viss försäkring. Detta gör sig förmodligen dock bara gällande i kommersiella avtalsförhållanden.¹⁵¹ Det vanligaste är troligen att ha någon form av privat tecknad olycksfallsförsäkring men det kan tänkas att i och med det välutbyggda socialförsäkringssystemet många anser att deras behov av privata olycksfallsförsäkringar är marginellt och därmed avstår. Det kan då tyckas orimligt att lägga risken för skador under löpar- eller hinderbanetävling på deltagaren med argumentet att hen uppmanats att

¹⁴⁷ Marathongruppen AB, Stockholm Marathon, Anmälan, <www.registration.marathongruppen.se/Registration.aspx?LanguageCode=sv&RaceId=51>, hämtad 2017-10-17; Action Run, FAQ, <www.actionrun.se/faq/>, hämtad 2017-08-17; Folksam, Startklar, Villkor för startklar och startklar plus <www.folksam.se/forsakringar/idrottsforsakring/startklar>, hämtad 2017-10-17.

¹⁴⁸ Action Run, FAQ, <www.actionrun.se/faq/>, hämtad 2017-08-29.

¹⁴⁹ Toughest, FAQ, <www.toughest.se/faq/>, hämtad 2017-08-29; Tough Viking, Regler och villkor, <www.toughviking.se/villkor/>, hämtad 2017-08-29.

¹⁵⁰ SOU 1974:83 s. 180.

¹⁵¹ Lundmark, 1996, s. 133.

teckna försäkring när det som ovan sagt förmodligen är lättare och billigare för en arrangör att teckna ansvarsförsäkring.

4.4 Lag om avtalsvillkor i konsumentförhållanden

Som ett ytterligare klagörande av möjligheten att jämka avtalsvillkor i avtal mellan en näringsidkare och konsument finns AVLK. Förutom sin direkta tillämpning får lagen betydelse för prövningen om avtal eller avtalsvilkors skälighet enligt 36 § AvtL.¹⁵² AVLK genomför EUs direktiv 93/13/EEG om oskäliga villkor i konsumentavtal.¹⁵³ I direktivet finns en bilaga där villkor som kan anses oskäliga anges. Vid införandet av AVLK uttalades i propositionen att villkoren i listan för svenskt vidkommande redan ansågs vara oskäliga.¹⁵⁴ I listan anges att avtalsvillkor som utesluter eller begränsar näringsidkarens ansvar i händelse av att konsumenten dör eller drabbas av personskada till följd av näringsidkarens handlande eller underlåtenhet kan anses oskäliga. Listan ska vara vägledande och inte uttömmande eller bindande.¹⁵⁵ Ett avtalsvillkor som finns med på listan kan vara skäligt i ett visst avtal om den som lider av oskäligheten kompenseras av ett fördelaktigt annat villkor.¹⁵⁶ Det kan uttryckas så att det anses föreligga en presumtion för oskälighet när villkor av det här slaget prövas.¹⁵⁷ Att det i villkorslistan anges att ett villkor som begränsar en näringsidkarens ansvar för konsumenters personskada får anses tala starkt för en jämkning av på egen risk-klausulerna.

¹⁵² Bernitz, 2013, s. 159.

¹⁵³ Prop. 1994/95:17 s.1.

¹⁵⁴ Prop. 1994/95:17 s. 49.

¹⁵⁵ Prop. 1994/95:17 s. 47f.

¹⁵⁶ Ramberg och Ramberg, 2016, s. 192f.

¹⁵⁷ Prop. 1994/95:17 s. 48.

5 Arrangörs ansvar enligt dispositiv rätt

En viktig del i bedömningen av ett villkors oskälighet är hur en situation hade reglerats i frånvaro av villkoret. Det är i förhållande till det som villkoret kan anses oskäligt.¹⁵⁸ Vidare är det den dispositiva rätten som får avgöra frågan om hur ansvaret ska fördelas efter en eventuell jämkning av en ansvarsfriskrivning.

5.1 Rent strikt ansvar

I vissa sammanhang åläggs ansvar oberoende av vårdslöshet. Detta benämns rent strikt ansvar. Det som blir relevant då är på vilket sätt skadan uppstått eller vad som orsakat den. Rent strikt ansvar kan regleras i lag. Till exempel åläggs innehavare av elektrisk anläggning rent strikt ansvar för sak- eller personsador som orsakas av säkerhetsbrist i el från anläggningen.¹⁵⁹ Att genom lag reglera rent strikt ansvar för någon motiveras vanligen med att skador i stort sett omöjligen kan undvikas eller att en culpabedömning skulle bli alltför komplicerad.¹⁶⁰ Någon sådan lagregling för arrangörer av idrottsevenemang finns inte.

Det finns exempel där domstolar ålagt rent strikt ansvar utan stöd i lag. Vanligen med hänvisning till en princip om rent strikt ansvar för skador till följd av farlig verksamhet. Ett exempel på detta är ansvar vid militärövningar.¹⁶¹ Ett annat exempel är när HD i NJA 1991 s. 720 ålade en innehavare av en fjärrvärmeanläggning rent strikt ansvar för skador anläggningen orsakat på utomstående. I domskälen hänvisades till risken för omfattande skador och att anläggningsinnehavaren i praktiken hade monopolställning och därmed kunde sprida riskerna på alla sina kunder. HD uppehöll sig också vid det faktum att skadorna ofta drabbar någon som står i

¹⁵⁸ Bernitz, 2013, s. 161; Ramberg och Ramberg, 2016, s. 191.

¹⁵⁹ Se 29 § elsäkerhetslagen.

¹⁶⁰ Hellner och Radetzki, 2014, s. 164.

¹⁶¹ Hellner och Radetzki, s. 170 och där hänvisade rättsfall.

direkt eller indirekt står i kontraktsförhållande med anläggningen.¹⁶² HD uttalade att någon allmän princip och rent strikt ansvar vid farlig verksamhet inte erkänts i svensk rätt. Ändå redovisade HD att de inte ansåg fjärrvärmeanläggning utgöra farlig verksamhet och presenterade sedan andra argument för att ålägga rent strikt ansvar. Verksamhetens farlighet verkar alltjämt vara en viktig faktor i prövningen av om rent strikt ansvar ska åläggas utan stöd i lag.¹⁶³ I NJA 1959 s. 280 var det fråga om arrangör av ishockeymatch. Frågan om strikt ansvar berördes inte av HD men häradsrätten konstaterade utan närmare motivering att ishockey inte kan rubriceras som sådan farlig verksamhet som kan åläggas rent strikt ansvar.

Är det så att en arrangör av löpar eller hinderbanetävlingar utan ansvarsfriskrivningen hade haft rent strikt ansvar ligger det nära till hands att jämka friskrivningen. Den balans som lagstiftaren eller rättsordningen i övrigt har avsett vid åläggandet av rent strikt ansvar för en viss typ av verksamhet eller aktör försvinner helt om allmänna ansvarsfriskrivningar från rent strikt ansvar godtas. Det finns givetvis risk för att deltagarna i löpar- och hinderbanetävlingar ådrar sig personskador som i vissa fall kan vara allvarliga men det kan knappast sägas vara någon större risk för omfattande allvarliga skador eller dödsfall. Några masskador i samband med löpar- eller hinderbanetävlingar är inte kända och många skador kan antas kunna förebyggas med aktsamhet från arrangörens och deltagarens sida. Någon farlig verksamhet blir därför inte aktuellt att prata om.

I några fall gällande idrottsarrangörs ansvar gentemot åskådare eller utomstående har den skadelidande argumenterat för ett rent strikt ansvar för arrangören.¹⁶⁴ Något sådant ansvar har dock inte ålagts av domstolarna. I NJA 1987 s. 222 berörde tingsrätten denna grund för ansvar och deras argumentation godtogs sedan av både hovrätten och HD.¹⁶⁵ Tingsrättens

¹⁶² Se framför allt s. 724f i domen.

¹⁶³ Hellner och Radetzki, 2014, s. 171.

¹⁶⁴ Se t.ex., NJA 1987 s. 222, Hovrätten för Nedre Norrland, T 756–03 och NJA 1959 s. 280.

¹⁶⁵ Se mer om domen i avsnitt 5.2.1.2.

avfärdande av rent strikt ansvar för skidanläggningsinnehavaren grundades på att ett sådant ansvar skulle innebära orimliga krav på säkerhetsanordningar samt att skidåkaren själv rimligen måste åläggas en del av ansvaret för att åka på säkert sätt.¹⁶⁶ Deltagarnas egna möjligheter att förhindra skada måste få betydelse och att förhindra skada ligger mycket inom deltagarens maktsfär. Därför är det inte rimligt att ålägga en arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar rent strikt ansvar. Att det rör sig om inomobligatoriska förhållanden kan i och för sig tala för att ålägga strängt ansvar med hänvisning till lojalitetsplikten inom avtalsrätten och fjärrvärmefallet men kan inte ensamt gå så långt som att aktualisera ett rent strikt ansvar. Det är ändå förhållandevis sällsynt att ett rent strikt ansvar åläggs utan stöd i lag.¹⁶⁷ Även här kan det framhållas att det finns ett samhällsintresse av att tävlingarna arrangeras med hänsyn till folkhälsa och deras sociala betydelse. Att då ålägga arrangörerna rent strikt ansvar skulle kanske medföra att nya arrangörer tvekar inför att arrangera en tävling eller att arrangerandet blir mycket dyrare vilket skulle leda till höjda anmälningsavgifter så att folk helt enkelt inte har råd att delta. Det är alltså inte i förhållande till ett rent strikt ansvar som skäligheten i på egen risk-klausulerna ska bedömas. Inte heller blir det efter en jämkning av dem aktuellt att tillämpa ett rent strikt ansvar.

Det finns ett norskt fall där en arrangör av ishockeymatch ålades rent strikt ansvar för skador som en åskådare fick då han träffades av en puck. Det är ett underrättsfall som fått viss kritik och samma situation har som ovan nämnts behandlats annorlunda i svensk rätt. Denna skillnad kan förklaras med att doktrinen om strikt ansvar utan stöd i lag har utvecklats mer i Norge än i Sverige.¹⁶⁸ Domens användbarhet för svenskt vidkommande är därför i stort sett obefintligt men jag finner det ändå av värde att sammanfatta domstolens argumentation. Skälen till att ålägga arrangören rent strikt ansvar var att riskerna med att gå på ishockeymatch var större är

¹⁶⁶ NJA 1987 s. 222 (s. 227).

¹⁶⁷ Hellner och Radetzki, 2014, s. 170.

¹⁶⁸ Tjomsland, 1992, s. 173f; Hellner och Radetzki, 2014, s. 170.

vardagslivets och att dessa risker var påtagliga. Att skadan inte hade kunnat förhindras genom skadelidandes egen aktsamhet var också av betydelse.¹⁶⁹ Risken att skada sig är givetvis inte lika stor del av att gå på ishockey som att delta i en löpar- eller hinderbanetävling och åskådarens egna agerande får antas ha mindre betydelse i ett skadegörande händelseförlopp. Fallet får därför ännu mindre relevans för mina frågeställningar och resonemanget kan inte användas som grund för att ålägga en arrangör rent strikt ansvar.

5.2 Culpaansvar

Skadeståndslagen reglerar ansvar i utomobligatoriska förhållanden och i avtalsförhållanden där avtalet mellan parterna inte förskriver annat och utgår från ett culpaansvar. En arrangör kan ansvara som juridisk person för egen vårdslöshet enligt 2 kap 1 § SkL. Det är då ofta tal om organansvar vilket innebär att den juridiska personen, t.ex. ett aktiebolag eller förening, ansvarar för skada dess ställföreträdare orsakar genom vårdslöshet.¹⁷⁰ Det finns även en reglering i 3 kap 1 § SkL som stadgar en arbetsgivares ansvar för arbetstagare. Även om en funktionär vid en idrottstävling arbetar ideellt är hen att se som arbetstagare i skadeståndslagens mening. Särskilt om tävlingen arrangeras under ordande former och med vinstsyfte.¹⁷¹ Det spelar därför för arrangörens ansvar mindre roll om det är arrangören i sig eller någon funktionär som bedöms vara vårdslös. Funktionärens eget ansvar grundat på 4 kap 1 § SkL är något som lämnas utanför denna uppsats.

Ansaret är grundat på vårdslöshet hos arrangören eller fel och försummelse hos en arbetstagare/funktionär.¹⁷² Att bedöma om dessa rekvisit är för handen är ofta invecklat och det finns en rad omständigheter som kan beaktas och jag avser inte här att göra någon allmän framställning avseende detta.¹⁷³ Framställningen ska istället fokusera mer specifikt på bedömningen

¹⁶⁹ RG 1988 s. 583, för kritik se Lødrup, 2011, s. 314.

¹⁷⁰ Prop 1972:5 s. 476 och s. 532.

¹⁷¹ Prop. 1972:5 s. 474f.

¹⁷² 2 kap 1 § SkL och 3 kap 1 § SkL begagnar sig av olika uttryck för vårdslöshet men de synes vara avsedda att innebära samma sak, se Hellner och Radetzki, 2014, s. 121f.

¹⁷³ För en sådan framställning se Hellner och Radetzki, 2014, avsnitt 8.3 och 8.4.

då en arrangör av idrottstävling ställs till ansvar. Frågan är då hur strängt detta ansvar ska vara och om det finns anledning att frångå den vanliga culpabedömningen när en deltagare riktar ersättningsanspråk mot en arrangör av löpar- eller hinderbanetävling.¹⁷⁴

En grundläggande förutsättning för ansvar är att arrangören haft inflytande över situationen som orsakat skadan genom att direkt orsaka den eller haft möjlighet att förhindra den.¹⁷⁵ Detta ger uttryck för en allmän princip som innebär att den part som bäst kan kontrollera risken också får bära den. Utan en sådan utgångspunkt skulle det saknas incitament för den som lättast eller billigast kan förhindra skada att göra det samtidigt som någon annan kanske har mycket små möjligheter eller inga alls att göra detsamma.¹⁷⁶ Vidare verkar rättsläget kunna sammanfattas så att en arrangör ansvarar för att vidta tillräckliga åtgärder för att trygga säkerheten vid arrangemangen, i alla fall för publiken.¹⁷⁷ Vad detta mer konkret innebär har prövats i svenska domstolar vid ett par tillfällen och några av dessa kommer att redogöras för nedan.

Lindstedt, Wagnsson och Sternung skriver att om exempelvis en arrangör av friidrottstävling satt upp ett undermåligt skyddsnät kring släggringen och en slägga går igenom och träffar en tävlande är det givet att denna kan begära skadestånd av arrangören, men detta har alltså aldrig prövats.¹⁷⁸ Bengtsson använder ett liknande exempel. Bengtsson använder också ett exempel med en terränglöpare eller längdskidåkare som kommer ut på en allmän väg och orsakar skada. Dessa har anledning att tro att banan är lagd på lämpligt och säkert sätt och inte har t.ex. branta utförslöpningar ut mot trafikerade vägar. Det blir därför svårt att anse dem varit vårdslösa i en sådan situation. Bengtsson menar att om terränglöparen eller skidåkaren då orsakar skada på en trafikant borde det ligga närmast till hands för trafikanten att rikta

¹⁷⁴ Jämför NJA 1993 s. 149 och Lindholm, 2014, s. 33f.

¹⁷⁵ Lindholm, 2014, s. 184.

¹⁷⁶ Lundmark, 1996, s. 48f.

¹⁷⁷ Lindholm, 2014, s. 184; Bengtsson, 1962, s. 121; Lindstedt, Wagnsson och Sternung, 1976, s.196.

¹⁷⁸ Lindstedt, Wagnsson och Sternung, 1976, s. 196.

anspråk mot arrangören. Hur eventuella skador på terränglöparen eller skidåkaren ska behandlas i en dylik situation framgår dock inte.¹⁷⁹

Situationer där en deltagare riktar anspråk mot tävlingsarrangör i löpar- eller hinderbanetävlingar saknas i svensk domstolspraxis. Nedan kommer redogöras för praxis rörande liknande situationer eller någon av de andra partskonstellationerna då skadestånd vid idrott aktualiserats. Situationen då någon riktar anspråk mot någon som i samband med idrottsutövande orsakar skada kommer dock inte redogöras för. De särskilda omständigheter som då görs gällande görs inte gällande när det är en arrangörs ansvar som utreds och jag finner därför den praxisen och de principerna i stort sett sakna relevans för mina frågeställningar.

5.2.1 Arrangörs ansvar gentemot deltagare

5.2.1.1 Simmaren

Ett fall som liknar den situation den här uppsatsen behandlar kommer från Hovrätten för Västra Sverige. Det var en deltagare i en simtävling som halkade på läktaren i simhallen och skadade sig och begärde skadestånd av bolaget som arrenderade hallen, vilket i det här fallet inte var samma aktör som arrangerade den aktuella tävlingen. I frånvaro av föreskrifter om hur skador av den typen bör förebyggas gjorde tingsrätten en fri culpabedömning och konstaterade att innehavaren inte varit vårdslös i underlåtenheten att klä kaklet med särskilt halkskydd. Frånvaron av varningsskyltar ansågs inte skulle göra någon skillnad då simmaren i fråga borde varit väl medveten om halkrisken med tanke på hennes mångåriga yrkeserfarenhet som badmästare. Hovrätten fastställde tingsrättens dom utan motivering.¹⁸⁰ Det rörde sig således om ett culpaansvar och culpabedömningen gjordes utifrån allmänna principer.

¹⁷⁹ Bengtsson, 1962, s. 82 och s. 134.

¹⁸⁰ Hovrätten för Västra Sverige, T 1095–01.

5.2.1.2 Innehavare av skidanläggning

Innehavare av skidanläggningars ansvar för skador som skidåkare ådrar sig under åkning har varit föremål för domstolsprövning i ett par fall.

Ett första fall rörde en skidåkare som på en förbindelseled mellan två pister åkte in i ett träd och bröt båda benen. Skidåkaren menade att innehavaren av skidanläggningen förfarit vårdslöst genom att låta åkare använda leden trots att den var smal, ojämn och nära liftarna. Hovrätten uttalade att leden fick anses ligga inom anläggningens område och att innehavaren därmed svarar för att skidåkare inte onödigtvis riskerar att skadas där. Vidare ansåg hovrätten att den ojämnhet som orsakat skidåkaren att tappa kontrollen över åkningen inte var visad varit onormal och att skidåkare fick räkna med ojämnheter i viss omfattning. Till sist konstaterade hovrätten att skidåkaren själv ansvarade för att anpassa fart och åkning till rådande förhållanden och egna färdigheten. Skidåkarens talan ogillades.¹⁸¹ Hovrätten verkar mena att vissa risker är oundvikligen förknippade med en viss verksamhet och är något man får räkna med. Samma resonemang bör kunna appliceras på deltagare i löpar- eller hinderbanetävlingar. Skador till följd av sådana risker kan alltså arrangör inte hållas ansvarig för. Vi kan också utläsa att i den mån en skada kan förhindras genom skidåkarens egna aktsamhet minskar innehavarens ansvar i samma utsträckning.

NJA 1987 s. 222 fick motsatt utgång. Då hölls en innehavare av en skidanläggning ansvarig för skador som en skidåkare ådrog sig under åkning. Samtliga instanser uttalade, precis som i ovan nämnda mål, att det i hög utsträckning ankommer på skidåkaren själv att anpassa sin åkning till rådande förhållanden och egen erfarenhet och skicklighet för att förhindra att komma till skada. Detta frantog dock enligt HD inte det ansvar innehavaren av anläggningen hade för att vidta åtgärder för att förhindra skador till följd av sådana hinder som med hänsyn till förhållandena kan för åkaren vara opåräknliga och orsaka allvarliga personskador. Vad dessa

¹⁸¹ Hovrätten för Övre Norrland, T 73/84, refererat i Malmsten, 1994, s. 482–486.

åtgärder närmare ska bestå av är något som får avgöras från fall till fall men de rådande säkerhetsreglerna och praxis inom branschen kan enligt HD tjäna som vägledning. HD fäste också vikt vid innehavarens vetskap om riskerna med att åka i det området där skidåkaren skadade sig och att han visste att vid en första anblick kunde området se åkbart ut även om snötillgången var dålig och skaderisken därmed hög. Det var därför inte tillräckligt att bara bygga en liten snövall för att markerna gränsen för det åkbara området. HD uttalade att innehavaren lätt kunde markerat det riskabla området med varningskäppar.¹⁸²

I ett betydligt nyare fall var det en skidåkare som stämde skidanläggningsinnehavaren Hemavan Alpint AB. Skidåkaren anförde att Hemavan varit vårdslösa genom att inte se till att det fanns något som varnade för eller någon skyddsutrustning som hindrade åkare från att åka i ett visst område. Till saken hör att området där skidåkaren skadade sig inte utgjorde markerad nedfart. Hovrätten inledde sina domskäl med att citera NJA 1987 s. 222 om skidåkarens egna ansvar kontra anläggningsinnehavarens ansvar för opåräknliga hinder i åkningen. I Svenska Skidanläggningars Organisations allmänna regler, som utgjorde en del av avtalet mellan skidåkaren och Hemavan, fanns bestämmelser som angav att anläggningen svarade för säkerheten i markerade nedfarter och att åkning utanför dessa skedde på eget ansvar. Praxisen inom branschen åberopades också till stöd för att anläggningens ansvar för säkerheten inte gäller utanför markerade nedfarter. Hovrätten konstaterade att om åkaren saktat ned farten och vidtagit den försiktighet som krävdes hade han insett att det aktuella området inte utgjorde markerad nedfart. Vidare ansåg hovrätten det visat att med viss försiktighet hade man kunnat åka i området utan att skada sig och därför utgjorde det inget opåräknligt hinder som Hemavan ansvarade för att varna för eller förhindra åkning där.¹⁸³

¹⁸² Se framför allt s. 234 i domen.

¹⁸³ Svea Hovrätt, T 10145–15.

Att kalla en skidåkare för deltagare stämmer kanske inte med allmänt språkbruk men förhållandet mellan innehavare av skidanläggning och skidåkare och förhållandet mellan arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar och deltagare har ändå likheter. I båda fallen är det i regel fråga om ett konsumentförhållande där en näringsidkare säljer plats på dess arrangemang/anläggning till en konsument. Rättsfallen ger uttryck för att ett visst ansvar för säkerheten åvilar skidåkaren. De ger också uttryck för den princip om ansvarsfördelningen som innebär att den som har möjligheten att påverka en risk eller ett händelseförlopp och får ansvara för skador som följer av risken eller händelseförloppet. Det är innehavaren som har lättast att upptäcka och förhindra svårupptäckta och för åkaren opåräkneliga faror i pisten men det är skidåkaren som lättast kan bedöma sin egen förmåga och anpassa sig efter den. Detta innebär att risken för skada även får bäras av skidåkaren och aktsamhetskravet på anläggningsinnehavaren sänks. Detta resonemang kan appliceras även då en deltagare i löpar- eller hinderbanetävling skadar sig under tävling. Även de får anses räkna med vissa risker och det vore orimligt att låta arrangören ansvara för skador som kunnat förhindras genom normal aktsamhet från deltagarens sida i förhållande till rådande omständigheter och den egna förmågan.

5.2.1.3 Norsk rätt

I Norge har en arrangör ansvar för att vidta tillräckliga skyddsåtgärder för att förhindra skada på deltagare i deras arrangemang. Ansvaret bygger på ett culpaansvar. Tjomsland nämner att trots att det i få fall är aktuellt att ålägga en arrangör ansvar för personskada i samband med idrottstävling kan arrangören ändå känna behov av att använda sig av någon form av ansvarsfriskrivning. En sådan ansvarsfriskrivning bör precis som i Sverige inte kunna göras gällande då det är fråga om grov vårdslöshet. Tjomsland skriver också att allmänna ansvarsfriskrivningar främst bör gälla gentemot personer som vistas på en idrottsanläggning utan tillåtelse eller inte följer en

arrangörs uppmaningar.¹⁸⁴ Hur dessa ansvarsfriskrivningar ska bedömas mot deltagare verkar dock inte prövat av domstol i Norge heller.

5.2.1.4 Dansk rätt

Det avgörande i dansk rätt synes vara om arrangören gett deltagarna tillräckliga instruktioner om hur riskerna bör hanteras samt vidtagit åtgärder för att begränsa riskerna för skada på deltagare eller utomstående som arrangemanget är förbundet med.¹⁸⁵ Det verkar alltså vara ganska likt det culpaansvar som varit ledande i svensk rätt.

En dom från Vestre Landsret¹⁸⁶ rörde en kommuns ansvar för skador en person ådragit sig då hon tränat på en hinderbana kommunen byggt upp för allmänhetens användning. Domstolen slog fast att begagnande av hinderbanan erfordrade särskilda krav på aktsamhet. Vid hinderbanan satt en allmänt hållen varning om att den krävde försiktighet men någon särskild varning vid varje hinder fanns inte. Detta spelade dock enligt domstolen ingen roll. Så länge hindrets konstruktion inte stred mot gällande standarder och riktlinjer kunde kommunen inte hållas ansvarig.¹⁸⁷ Precis som i de svenska avgörandena är det alltså frågan om ett culpaansvar där frågan om anordningen är av gängse beskaffenhet är av avgörande betydelse. Vi kan också utläsa att det inte krävs varningar för alla risker som en aktivitet är förenad med om det står klart att aktiviteten kräver viss försiktighet.

5.2.1.5 Brittisk rätt

I Storbritannien finns anläggningsinnehavares skyldighet gentemot användare av anläggningen kodifierad i Occupiers' Liability Act (NI) 1957. Dokumentet stadgar bland annat att en anläggningsinnehavare ska vidta rimliga åtgärder för användarnas säkerhet. I fråga om löpar- och hinderbanetävlingar är det sällan fråga om mer bestående anläggningar

¹⁸⁴ Tjomsland, 1992, s. 168 och s. 178.

¹⁸⁵ Eyben von och Isager, 2011, s. 97f.

¹⁸⁶ Motsvarar svenska hovrätterna.

¹⁸⁷ U 2005.1359 V (s. 1359 och s. 1363)

varför något direkt tillämpning inte är aktuell men en analogi är inte otänkbar då den verkar spegla vad som anses vara gällande common law.¹⁸⁸

Två domar från England berör personskador i samband med fall från klätterväggar. I båda fallen konstaterades att klätterväggarna och säkerhetsanordningarna kring dem inte var bristfälliga på något sätt. Frågan var vilket ansvar innehavaren av klätterväggen hade för att varna för risker för skador och övervaka deltagarnas aktivitet. Det avgörande synes varit om det i klättring finns en inneboende¹⁸⁹ och uppenbar¹⁹⁰ risk. Domarna argumenterade så att i klättring finns en inneboende och uppenbar risk att falla och skada sig varför något ansvar för arrangören att varna deltagaren för detta inte fanns. Att ålägga ett sådant ansvar ansågs innebära alltför långtgående krav på arrangörer och anläggningsinnehavare och begränsa dem i sin verksamhet. Det vore också orimligt att tvinga en arrangör att varna för risker som oundvikligen kommer med den aktivitet deltagaren frivilligt deltar i. Tilläggas ska också att i båda fallen ansågs risken för skada vara oberoende av att det fanns tillräckligt med mattor för att förhindra skador vid fall från klätterväggarna eftersom det ändå alltid fanns en risk att skada sig vid fall.¹⁹¹ I ena fallet diskuterade domaren även det dokument som klättraren innan hon började klättra var tvungen att läsa och godkänna. Detta innehöll nämligen klausuler innebärande att hon själv fick ansvara för sitt agerande och intyga att hon var införstådd med de risker för personskada som klättringen innebar. Om man skulle komma till slutsatsen att klättringen inte innebar en inneboende och uppenbar risk för skada kunde innehavaren istället hållas ansvarig om den inte uppfyllt sin skyldighet att göra klättraren uppmärksam på riskerna förenade med aktiviteten. Genom dokumentet klättraren fått godkänna innan klättringen hade dock innehavaren uppfyllt denna skyldighet.¹⁹²

¹⁸⁸ Beloff m.fl., 2012, s. 148.

¹⁸⁹ Översatt från engelskans *inherent*.

¹⁹⁰ Översatt från engelskans *obvious*.

¹⁹¹ Poppleton, 2008; Emma Maylin, 2017.

¹⁹² Emma Maylin, 2017.

I ett annat, i och för sig äldre, fall kan utläsas att ansvar för deltagares säkerhet kan åläggas arrangör eller annan om det finns anledning att tro att denne ansvarar för säkerheten. I fallet *Watson* var det en boxare som under en tävling till följd av slagen från motståndaren behövde vård och fördes med ambulans till sjukhus. Boxaren erhöll sedan bestående hjärnskador och blev delvis förlamad och yrkade ersättning från brittiska boxningsförbundet. Han åberopade att förbundet ansvarade för att det vid tävlingar fanns lämpligt antal och kompetenta sjukvårdare vid boxningsringen. Domaren i målet ställde sig frågan varför en boxare inte skulle kunna lita på att förbundets riktlinjer för säkerheten var tillräckliga och ålade dem ansvar för boxarens skador eftersom riktlinjerna var otillräckliga.¹⁹³ Det var alltså inte fråga om ansvar för själva arrangören av tävlingen. Förmodligen på grund av att de bedömdes ha följt riktlinjerna som förbundet meddelat.¹⁹⁴

På denna grund kan argumenteras för att genom att tillhandahålla tävlingen och vidta vissa åtgärder i form av avspärningar, banvakter och uppbyggnaden av hinder ger arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar intrycket av att ta ansvar för dessa områden. Brister i dessa områden eller om åtgärder underlåtit på andra närliggande områden kan därför grunda ansvar för skador till följd av bristen eller underlåtenheten. En sådan princip kan också utläsas i Muncks skiljaktiga mening i NJA 1993 s. 149 samt i Bengtssons exempel med terränglöparen.¹⁹⁵ Inte minst i de löpartävlingar jag tittat på är detta relevant då deras tävlingar ska arrangeras i enlighet med Svenska Friidrottsförbundets regelbok. Göteborgsvarvet hänvisar till och med till regelboken på sin hemsida.¹⁹⁶ Detta kan inte leda till någon annan slutsats än att deltagaren kan räkna med att arrangören svarar för att säkerheten minst uppfyller kraven i regelboken. Även detta resonemang kan anses ge uttryck för principen om att den inom vars maktsfär en risk finns också ska svara för den. Det är arrangören som har möjligheten att förhindra

¹⁹³ Watson, 1999, se särskilt p. 59–60.

¹⁹⁴ Watson, 1999, p. 47.

¹⁹⁵ Se vidare i avsnitt 5.2 och 5.2.3.

¹⁹⁶ Göteborgsvarvet, <www.goteborgsvarvet.se/goteborgsvarvet-21-km>, hämtad 2017-10-01.

skador till följd av t.ex. undermåliga hinder eller bristande avspärningar och bör således också ansvara för skador som uppkommer på grund av det. I förhållande till detta bör på egen risk-klausulerna anses oskäligen och ansvaret istället fördelas enligt detta resonemang.

5.2.2 Arrangörs ansvar gentemot åskådare

5.2.2.1 Åskådare på ishockey och fotboll

En fråga som behandlats ett par gånger i svensk domstolspraxis är vilket ansvar en arrangör av ishockeymatch har när en puck träffat någon i publiken och orsakat skada. Ett i sammanhanget klassiskt rättsfall är NJA 1959 s. 280.¹⁹⁷ En åskådare på en ishockeymatch träffades av pucken i ansiktet och fick fyra tänder utslagna. Han väckte talan mot föreningen som arrangerat matchen för att få ersättning. HD ogillade käromålet med grund i att den här typen av skador var ovanliga samt att säkerhetsanordningarna kring isbanan var av gängse beskaffenhet. Därmed förelåg enligt HD inte någon vårdslöshet från föreningens sida. Hovrätten och två skiljaktiga ville dock bifalla talan. Argumenten för detta var att även om skador på åskådare var ovanliga var risken för den här typen av skador påtaglig. Även det faktum att åskådare erlagt en avgift för inträde till matchen var enligt hovrätten av relevans samt att arrangören tecknat ansvarsförsäkring vars premie inte borde påverkas eftersom skador av detta slag var ovanliga. Justitierådet Walin anförde som skiljaktig i HD att någon form av skyddsnet hade kunnat sättas upp av föreningen utan oskäligen kostnad och ville därför bifalla åskådarens talan.

Skador på åskådare på ishockeymatcher har senare varit föremål för prövning och då fått samma utslag. Det har då talats om bristande belysning, om säkerhetsanordningarna stämde överens med gängse bruk och

¹⁹⁷ Refererat i bl. a. Lindholm, 2014, s. 185, Lindstedt, Wagnsson och Sternung, 1976, s. 197 och Bengtsson, 1962, s. 121.

förekomsten av den typ av skador som var för handen för att avgöra om arrangören kunde hållas ansvarig.¹⁹⁸

Det finns även exempel från praxis där en åskådare vid en fotbollsmatch fick bollen i ansiktet vilket orsakade näsfraktur och en nackskada. Åskådaren väckte talan mot fotbollsklubben som arrangerat matchen och krävde ersättning för sina skador. Som grund för sin talan anförde den skadade kvinnan att det var vårdslöst att låta publiken sitta oskyddade så nära planen trots den uppenbara risken för skador. Först konstaterade hovrätten att det saknades föreskrifter från t.ex. Svenska Fotbollsforbundet om hur en arrangör ska säkerställa åskådares säkerhet och tvingades därför gå vidare till att göra en fri culpabedömning. Hovrätten tog fasta på den ringa förekomsten av allvarliga skador då bollar träffar åskådare och konstaterade att avsaknad av skyddsanordning inte kunde läggas fotbollsklubben till last som vårdslöshet.¹⁹⁹

Även här kan konstateras ett culpaansvar för arrangörer. Två faktorer i bedömningen av arrangörens vårdslöshet kan utläsas ur denna praxis. Den första är om anordningarna vid arrangemanget varit av gängse beskaffenhet och den andra är förekomsten av skador. Kan denna praxis ha ledning även för situationen då en deltagare riktar anspråk mot arrangören? Jag finner i alla fall ingen motivering till att ett lägre krav skulle gälla gentemot deltagare. Att deltagare ska kunna räkna med viss standard på arrangemangen har uttryckts i samband med att idrottares ansvar gentemot utomstående har prövats men jag menar att de även i fråga om risken för egna skador bör kunna göra det.²⁰⁰ Både åskådare (i alla fall betalande) och deltagare står i avtalsförhållande till arrangören och den allmänna lojalitetsplikten görs gällande i båda fallen. Dessutom är säkerhetsanordningar och förekomsten av en viss typ av skador som kan

¹⁹⁸ Svea Hovrätt, T 159/68, refererat i Malmsten, 1994, s. 422–426; Svea Hovrätt, T 127/79, refererat i Malmsten, 1994, s. 447–455.

¹⁹⁹ Hovrätten för Nedre Norrland, T 756–03, refererat i Malmsten, 2011, s. 208–209.

²⁰⁰ Jämför Bengtsson, 1962, s. 134, NJA 1993 s. 149 (s. 156) och Rebane och Schultz, 2002, s. 269.

förhindras med sådana något som en enskild deltagare inte har möjlighet att påverka utan ansvaret för det bör precis som i fallet med åskådare åvila arrangörerna. Resonemang om möjlighet att anpassa sig efter sin egen förmåga och rådande förhållanden får här mindre relevans. En deltagare ska givetvis inte behöva anpassa sig till ett förhållande som innebär en lägre standard än vad som kan förväntas och som arrangören dessutom kan åtgärda, detta skulle ju till och med kunna innebära ett hinder för att genomföra tävlingen så som avsett. Att strängare ansvar skulle gälla gentemot deltagare än mot åskådare ser jag inte heller som en rimlig slutsats. Snarare bör med hänvisning till fallen med skidåkarna ett lägre krav kunna ställas gentemot deltagare eftersom de i regel har en mer aktiv roll än en åskådare i ett skadegörande händelseförlopp. En åskådares agerande eller att den har att räkna med vissa risker har inte varit en del i domstolarnas culpabedömning av arrangörens agerande då det handlat om skador på åskådare. Att kravet skulle vara lägre än gängse beskaffenhet på säkerhetsanordningar eller att stora risker för allvarliga skador ska förhindras finner jag dock som sagt inte motiverat.

Med hänsyn till utgången i de här fallen får hänvisningen till gängse beskaffenhet anses vara ett ganska lågt ställt aktsamhetskrav. Detta kan utgöra argument både för och mot jämkning av ansvarsfriskrivningar. Mot en jämkning kan argumenteras att även utan ansvarsfriskrivningar är det sällan en arrangör kan hållas ansvarig för skador på deltagare och det blir därför inte så stor skillnad för skadelidande om ansvarsfriskrivningen gäller eller inte. Den är i så fall inte oskäligen i förhållande till dispositiv rätt. För jämkning kan istället argumenteras så att i och med att det ställs låga aktsamhetskrav kommer arrangören inte hållas ansvarig för särskilt många skador även i frånvaro av friskrivningen och ansvaret blir därmed inte särskilt betungande för arrangören att bära även efter en jämkning. Detta argument gör sig särskilt gällande om möjligheten till ersättning kan spela stor roll för enskilda skadelidande. Med hänvisning till tidigare fört resonemang om betydelsen av att det handlar om konsumentförhållande och personskada samt att det är, om någons, skadevållarens och inte

skadelidandes ekonomiska förhållanden som spelar roll vid ansvarsfördelningen tycker jag ändå att även detta bör kunna anföras främst som argument för en jämkning. Säkerhetsanordningar av gängse beskaffenhet och förekomsten av skador blir också viktiga i bedömningen av vilket ansvar arrangörerna som ingår i denna studie har om deras ansvarsfriskrivningar jämkas. Att föreskrifter från t.ex. idrottsförbund tjänar till ledning i culpabedömningen får vi också veta genom domen från fotbollsmatchen.

5.2.2.2 Åstorpsortens ryttarförening

En mamma till en deltagare i en tävling som Åstorpsortens ryttarförening anordnade yrkade skadestånd av föreningen för de skador hon ådrog sig när hon blev sparkad av en häst i samband med tävlingen. Både tingsrätten och hovrätten fastställde att föreningen var ansvarig för hennes skador.

Mamman hade gått från sekretariatet i föreningens lokal ut i en gång mot tävlingsbanan där hästar och deltagare uppehöll sig och där blivit sparkad av en häst.

Mot bakgrund av den stora risken för allvarliga skador i samband med hästverksamhet argumenterade hovrätten för att ställa höga aktsamhetskrav på arrangören för att förhindra att publik kommer i kontakt med hästarna. I fallet kunde risken för skada ha förebyggts utan särskilt omfattande eller kostsamma åtgärder. Hovrätten uppehöll sig vid frågan om det suttit en varningsskylt på dörren som mamman gått ut genom men fann det inte styrkt att så varit fallet.²⁰¹

Det avgörande synes här ha varit den stora risken för allvarliga skador som även i fallen med skadade åskådare var en grund som kunde åberopas för att ålägga arrangören ansvar. Arrangören ansvarar för att varna för risker och förhindra skador om det finns stor risk för allvarliga skador. Att samma resonemang har bäring även vid prövning av ansvar gentemot deltagare har argumenterats för i föregående avsnitt.

²⁰¹ Hovrätten över Skåne och Blekinge T 1295–07, refererad i Malmsten, 2011, s. 198–207.

Precis som fallen med innehavare av skidanläggning ger domskälen i Åstorpsortens Ryttarförening uttryck för en princip om att ansvarsfördelningen styrs av vem som har möjlighet att varna för en risk eller förhindra skada. Det var ju ryttarföreningen som hade möjlighet att identifiera risker i sina lokaler och sätta upp varningar, inte skadelidande. Att det varit enkelt och billigt att minska risken för skada talar enligt domen också för att låta arrangören ansvara. Jag har dock svårt att se en argumentation som uttalat bygger på att då det är svårt och kostsamt att förhindra skada låta arrangörens ansvar vara lindrigare. Detta med hänsyn till att det handlar om personskador.²⁰²

5.2.3 Idrottares ansvar gentemot utomstående

Att utomstående med framgång riktar anspråk på ersättning för skada mot en idrottare är ovanligt. Idrottaren går vanligen fri med hänvisning till att hen agerat enligt idrottens regler eller i alla fall inom dess ramar eller att hen har att räkna med att arrangören tillgodosett tillräckligt skydd för utomstående.²⁰³

I en omtalad och ifrågasatt dom från 1993 hölls faktiskt en idrottare ansvarig för skada på utomstående. En golfare fick en felträff vid utslaget och träffade en bil som stod parkerad på golfbanans parkering. Bilens ägare väckte då talan och krävde ersättning av golfaren för skadorna på bilen. Bilägaren fick rätt. HD gav det faktum att skadelidande var utomstående betydelse och angav att det saknades anledning att, då golfspelaren orsakat en utomstående skada, frångå den vanliga culpabedömningen.²⁰⁴ Detta resonemang går motsatsvis att tolka så att HD kanske funnit anledning att frångå den vanliga culpabedömningen om skadevällaren eller skadelidande varit andra aktörer inom idrotten, till exempel har en idrottare ett strängare ansvar gentemot utomstående än gentemot andra idrottare.²⁰⁵ Om det anses

²⁰² Jämför Hellner och Radetzki, 2014, s. 129.

²⁰³ Lindstedt, Wagnsson och Sternung, 1976, s. 198; Bengtsson, 1962, s. 126f.

²⁰⁴ NJA 1993 s. 149 (s.155).

²⁰⁵ Lindholm, 2014, s. 33f och s. 173f.

motiverat att då en arrangör orsakar skada på deltagare frångå den vanliga culpabedömningen har inte tydligt framgått i någon praxis från HD. Som visat i fallen med skidåkarna verkar dock bedömningen av anläggningsinnehavarnas vårdslöshet mildras något eftersom skidåkarnas egna ansvar fått betydelse.

Justitierådet Muncks skiljaktiga mening i golf-fallet har fått mycket gehör i den juridiska diskussionen som följde domen eftersom många tyckte att HDs majoritet ställde upp stränga krav på golfarens aktsamhet.²⁰⁶ Munck anförde att riskerna för felträffar i närheten av t.ex. parkeringsplatsen är något som förutsätts varit i beaktade vid anläggning av golfbanan och tillhörande parkeringsplatser och dylikt.²⁰⁷ Rebane och Schultz har tolkat uttalandet så att som spelare bör man kunna utgå från att innehavaren av en idrottsanläggning i så hög grad som möjligt beaktar och försöker förhindra skador och om detta inte görs finns det en möjlighet att hålla innehavare eller arrangör ansvarig.²⁰⁸ Jag menar som sagt att deltagare även för egna skador bör kunna räkna med att arrangören vidtagit skäliga åtgärder för att förhindra skador.²⁰⁹

5.3 Svenska Friidrottsförbundets regelbok

I flera fall har förekomsten av föreskrifter om hur en idrottsanläggning bör vara beskaffad haft betydelse i culpabedömningen.²¹⁰ Svenska Friidrottsförbundet har gett ut en regelbok som reglerar hur tävlingar som arrangeras av deras medlemsföreningar ska genomföras.²¹¹ Stockholm Marathon och Midnattsloppet arrangeras av företag tillsammans med friidrottsföreningar som är medlemmar i förbundet. Göteborgsvarvet arrangeras av Göteborgs friidrottsförbund som är en sammanslutning av

²⁰⁶ Se t.ex. Rebane och Schultz, 2002 och Johansson, 1993.

²⁰⁷ NJA 1993 s. 149 (s.156).

²⁰⁸ Rebane och Schultz, 2002, s. 269; se även Lindstedt, Wagnsson och Sternung, 1976, s. 198.

²⁰⁹ Se avsnitt 5.2.2.1.

²¹⁰ Se t.ex. Hovrätten för Nedre Norrland, T 756-03, refererat i Malmsten, 2011, s. 208-209, Svea Hovrätt, T 10145-15 och Hovrätten för Västra Sverige, T 1095-01.

²¹¹ Fritt tillgänglig på <www.friidrott.se/Regler/index.aspx>, hämtad 2017-09-28.

friidrottsföreningar i Göteborg.²¹² Göteborgsvarvet anger på sin hemsida att tävlingen arrangeras i enlighet med regelboken.²¹³

Om deltagande i tävlingar generellt stadgar regelboken att:

*”Tävlande deltar alltid i tävling på egen risk. Varken tävlandes förening eller tävlingsarrangör har något ansvar för ev skador som tävlande drabbas av genom själva tävlingsutövandet.”*²¹⁴ Det här stadgandet blir intressant mot bakgrund av den praxis där den här typen av föreskrifter fått betydelse för vilket ansvar en arrangör av idrottsevenemang har. Säg att en deltagare i Göteborgsvarvet skadar sig under tävlingen och riktar anspråk mot arrangören, kan domstolen som har att pröva tvisten då med hänvisning till detta stadgande ogilla skadelidandes talan? En sådan ordning ser jag som problematisk utifrån flera aspekter. Denna ståndpunkt har även Krister Malmsten framhållit om än inte utvecklat grunderna för närmare.²¹⁵ Här kan hänvisas till lex sportiva som uttrycker att idrottens regler måste underordnas samhällets övriga rättsliga normer och inte får strida mot rättsordningen i övrigt. Särskilt i fråga om tvingande lagstiftning. Här görs också i och för sig gällande att precis som inom övriga verksamheter i samhället gäller avtalsfrihet.²¹⁶ Om även detta stadgande i regelboken ska ses som en ansvarsfriskrivning finner jag det orimligt den skulle få åsidosätta allmänna principer om ansvarsfördelning och oskäligen avtalsvillkor. Detta inte minst med hänsyn till att deltagaren intar en ställning som konsument och därmed anses vara extra skyddsvärd.²¹⁷ Ur ett rättssäkerhets- och legalitetsperspektiv kan det också ifrågasättas om ett privat subjekt så som ett idrottsligt förbund kan reglera bort regler och principer stiftade av en demokratisk vald riksdag eller utvecklade av en

²¹² Göteborgsvarvet, Om oss, www.goteborgsvarvet.se/om-oss/, hämtad 2017-08-29; Göteborgs Friidrottsförbund, Vår verksamhet, <www.goteborgfriidrott.se/varverksamhet/goteborgsfriidrottsforbund/>, hämtad 2017-10-01.

²¹³ Göteborgsvarvet, <www.goteborgsvarvet.se/goteborgsvarvet-21-km>, hämtad 2017-10-01.

²¹⁴ Svenska Friidrottsförbundet regelbok, kapitel D p. 2.1.6.

²¹⁵ Malmsten, 2000, s. 125.

²¹⁶ Lindholm, 2014, s. 58; se också avsnitt 1.6.1.

²¹⁷ Se avsnitt 1.6.1 och 1.6.1; jämför även Lindholm, 2014, s. 70f och s. 115.

oberoende domstol. Detta behöver dock inte innebära att föreskrifterna inte ska ha effekt. En allmän princip inom skadeståndsrätten är att föreskrifter av det här slaget ska få betydelse i culpabedömningen, även inom andra verksamheter än idrott.²¹⁸ Att se stadgandet som en ansvarsfriskrivning gällande för arrangörer gentemot deltagare ser jag dock inte som rimligt med hänvisning till principen om lex sportiva och den rättssäkerhet och legalitetskrav som principen ger uttryck för.

Mot bakgrund av den inledande bestämmelsen om att allt deltagande sker på egen risk är det intressant att läsa vidare i regelboken. Där återfinns ett flertal regler och riktlinjer beträffande arrangerandet av långlopp. Där går det bland annat att läsa om krav som ställs på bansträckning, avspärningar, mätning, funktionärer och vätskestationer. Beträffande banan kan framhållas att starten för tävlingen ska vara utformad så att den kan genomföras utan uppenbar olycksrisk, underlaget ska vara så att löpning kan ske utan påtaglig skaderisk och förbilöpfung ska vara möjlig på hela banan. Om banan går på eller korsar trafikerad väg ska banvakter finnas för att tillse att löpning kan ske säkert för de tävlande.²¹⁹ Vidare anges att för att avgränsa banan och skilja tävlande från åskådare kan avspärningar i form av plastband eller rep användas.²²⁰ Reglerna stadgar också att vid SM-tävling, vilket både Göteborgsvarvet och Stockholm Marathon är, ska tävlingsläkare finnas tillgänglig under hela tävlingen. Läkaren ansvarar för omhändertagande av akuta skador hos tävlande och att nödvändigt material för detta finns på plats. Även vid andra större tävlingar bör en tävlingsläkare finnas.²²¹ Regelboken ställer alltså upp aktsamhetsnormer för hur en löpartävling ska arrangeras. Det finns en motsättning i att först friskriva sig från ansvar och sedan uppge krav på arrangemanget som det ges sken av att arrangören uppfyller. En sådan motsättning bör givetvis tolkas till deltagarens fördel och medföra att ansvarsfriskrivningen i alla fall inte gäller

²¹⁸ Hellner och Radetzki, 2014, s. 125.

²¹⁹ Svenska Friidrottsförbundets regelbok, kapitel G, avsnitt 1.1.

²²⁰ Svenska Friidrottsförbundets regelbok, kapitel G, avsnitt 2.3.

²²¹ Svenska Friidrottsförbundets regelbok, kapitel G, avsnitt 5.7.

om skada beror på brott mot regelboken.²²² De aktsamhetsnormer som regelboken ställer upp för arrangörer blir ju helt värdelösa om deltagandet ändå sker på egen risk. För att de ska få mening kan generella ansvarsfriskrivningar likt på egen risk-klausulerna inte godtas. Jag menar att den inledande bestämmelsen om att allt deltagande i tävlingar sker på egen risk inte bidrar med något annat än att sända falska signaler till både arrangörer och deltagare.

Regelboken får betydelse i en prövning av arrangörers ansvar för deltagares personskador på så sätt att om regelbokens regler inte följs talar detta för att vårdslöshet kan läggas arrangören till last och den därmed kan hållas ansvarig för skador. Denna slutsats drar jag av praxis beträffande betydelsen av föreskrifter från organisationer och vad som ska anses vara gängse beskaffenhet. Deltagande sker då alltså inte enbart på egen risk utan arrangören står risken för att deras evenemang uppfyller regelboken och gängse beskaffenhet. Att låta en ansvarsfriskrivning vara gällande och frånta arrangören detta ansvar får anses oskäligt med hänvisning till vad som tidigare anförts om avtalsparternas relation och det förhållandevis låga aktsamhetskrav som detta innebär. Även om regelboken inte är direkt tillämplig på hinderbanetävlingar anser jag att i alla fall inte lägre krav bör ställas på dessa arrangörer. Detta motiverar jag med att hinderbaneloppen arrangeras av företag som kan antas ha större ekonomiska resurser än idrottsföreningar samt att skaderisken får anses vara högre än i löpartävlingar.

5.4 Objektiva förutsättningar för ansvar

5.4.1 Ansvar vid underlåtenhet

Det kan antas att det många gånger är en arrangörs underlåtenhet att vidta åtgärder snarare än faktiska handlade som utgör skadeorsak. Som huvudregel är underlåtenhet att handla inte skadestandsgrundande i utomobligatoriska förhållanden. Däremot grundar avtal ofta en plikt att

²²² Jämför avsnitt 3.2.2.

handla till förmån för avtalsparten, även om detta inte uttryckligen framgår av avtalet. Som regel anses part ansvarig för vårdslös underlåtenhet i avtalsförhållande.²²³ Även detta kan ses som ett uttryck för den ovan nämnda lojalitetsplikten avtalsparter har gentemot varandra.²²⁴ Även den som framkallat en fara genom positiv handling anses ha en skyldighet att handla för att förebygga skador till följd av framkallandet.²²⁵ Att en arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar ansvarar för sin egen eller funktionärs eller anställds underlåtenhet och inte bara positiva agerande får anses klart. I avtalet mellan arrangör och deltagare ligger i arrangörens prestation inte bara att reservera en startplats åt en betalande deltagare. Avtalet innebär även en skyldighet att markera/bygga upp banan på ett ändamålsenligt sätt. Detta får anses vara en självklar tolkning av avtalet men kommer också ur den praxis som säger att en arrangör eller anläggningsinnehavare ansvarar för att deltagare inte utsätts för risker i onödan.²²⁶ Jag finner det dock långsökt att argumentera för en handlingsplikt grundat på att arrangören framkallat faran bara genom att arrangera tävlingen eller bygga upp hinderbanan. Detta i sig innebär inte framkallande av fara och är dessutom en förutsättning för att tävlingen överhuvudtaget ska gå att genomföra. Däremot skulle kunna argumenteras för en handlingsplikt på grund av framkallande av fara då en arrangör eller funktionär vid en hinderbanetävling t.ex. byggt undermåliga hinder eller tagit bort en viss säkerhetsanordning.

5.4.2 Adekvat kausalitet

Förutom vårdslöshet krävs det att den vårdslösa handlingen eller underlåtenheten faktiskt orsakat den aktuella skadan och att detta samband varit någorlunda påräkneligt. Detta brukar beskrivas som ett krav på adekvat kausalitet mellan vållandet och skadan.²²⁷ Utredning av om detta är uppfyllt kan i vissa fall bli komplicerad och jag ska bara kort beröra de viktigaste

²²³ Hellner och Radetzki, 2014, s. 105ff; Bengtsson, Ullman och Unger, 2013, s. 23.

²²⁴ Se avsnitt 3.1.

²²⁵ Hellner och Radetzki, 2014, s. 107.

²²⁶ Se bl.a. Hovrätten för Övre Norrland, T 73/84, refererat i Malmsten, 1994, s. 482–486, Eyben von och Isager, 2011, s. 97f och Beloff m.fl., 2012, s. 148.

²²⁷ Hellner och Radetzki, 2014, s. 187.

utgångspunkterna i bedömningen. Ett klassiskt uttrycksätt i sammanhanget är att en händelse ska ha varit nödvändig eller tillräcklig för att orsaka en skada för att det ska anses föreligga kausalitet mellan händelsen och skadan.²²⁸ Till detta kommer ett adekvanskrav. Skadan ska vara en någorlunda påräknelig följd av handlandet eller underlåtenheten. Detta för att förhindra att skadeståndsansvar uppkommer för slumpmässiga följder.²²⁹ En terminologi som ofta används i sammanhanget är att skadan ska ligga i farans riktning. Den påstått skadegörande handlingen eller underlåtenheten ska ha ökat sannolikheten för den aktuella skadan.²³⁰

Kravet på adekvat kausalitet är intressant när man talar om skador vid idrott. Som nämndes inledningsvis är idrotten förenat med särskilda risker vilket gör att den har en viss särart jämfört med andra verksamheter i samhället. Risksökande och utmaningstörstande ligger dessutom bakom hela idén med flera av de här studerade tävlingarna. Om det föreligger adekvat kausalitet får givetvis prövas från fall till fall men några specifika situationer i löpar- och hinderbanetävlingar kan ändå nämnas. Ansvar för skador som beror på fysisk status hos deltagaren så som utmattning kan antas som regel vara uteslutet på grund av krav på adekvat kausalitet mellan arrangörens eventuella vårdslöshet och skadan. Det kan tänkas att det egentligen är den här typen av skador arrangörerna hade i åtanke när de formulerade på egen risk-klausulerna. Det kan dock vara så att en skada likt den i fallet *Watson* förvärras på grund av brister i sjukvården eller annat som arrangören ansvarar för.²³¹ Om en skada initialt inte orsakats av arrangörens vårdslöshet men väl förvärras på grund av det bör ansvar för den delen av skadan som är hänförlig till vårdslösheten kunna utkrävas av arrangören enligt samma resonemang som i *Watson*.

²²⁸ Hellner och Radetzki, 2014, s. 185ff.

²²⁹ Hellner och Radetzki, 2014, s. 193 med hänvisning till NJA 1993 s. 41 I och II.

²³⁰ Hellner och Radetzki, 2014, s. 194.

²³¹ Se avsnitt 5.2.1.5.

6 Samtycke och risktagande

6.1 Allmänt

En grund för att utesluta ansvar trots konstaterad vårdslöshet och adekvat kausalitet är att den skadelidande samtyckt till skadan.²³² Hellner och Radetzki skriver att om en ansvarsfrihetsgrund föreligger i lägre grad kan den påverka culpabedömningen snarare än verka som ansvarsfrihetsgrund.²³³ Även Agell och Bengtsson förespråkar att en sådan behandling av samtycket bör vara den förhärskande.²³⁴ Karlgren var dock i sin kritik mot Bengtssons avhandling av en annan uppfattning och anser att samtycket i första hand bör behandlas som en ansvarsfrihetsgrund.²³⁵

För att ett giltigt samtycke ska vara för handen i skadeståndsrättslig mening brukar hänvisas till praxis och förarbeten till samtyckesregleringen i brottsbalken.²³⁶ Samtycket ska lämnas frivilligt och av någon som har insikt om relevanta förhållanden samt är kapabel att förstå följden av samtycket.²³⁷ Ett samtycke till en skada kan lämnas uttryckligen eller framgå av omständigheterna, ett s.k. implicit samtycke. Ett klassiskt exempel är att den som deltar i en boxningsmatch får anses ha samtyckt till att motståndaren skadar honom eller henne. Om skada uppstår får man pröva hur långt samtycket sträcker sig samt om skadehandlandet med hänsyn till samtycket är försvarligt. Samtycket kan anses ogiltigt om skadan blir särskilt stor.²³⁸

När det handlar om skador orsakade genom vårdslöshet är det svårare än vid uppsåtligt orsakande att tala om att skadelidande samtyckt till skadan eftersom skadan då vanligen är svår att förutse. Istället är det relevant att prata om samtycke till risken för skada eller risktagande. Detta behöver inte

²³² Hellner och Radetzki, 2014, s. 113.

²³³ Hellner och Radetzki, 2014, s. 113 och s. 131f.

²³⁴ Agell, 1962, s. 101ff och s. 251; Bengtsson, 1962, s. 71.

²³⁵ Karlgren, 1964, s. 43f.

²³⁶ Hellner och Radetzki, 2014, s. 117.

²³⁷ Prop. 1993/94:130 s. 39.

²³⁸ Hellner och Radetzki, 2014, s. 117f.

komma till uttryck lika tydligt som ett samtycke till skada. Agell använder begreppet risktagande för att beskriva den situationen att den skadelidande samtyckt till risken eller samtyckt till de faktiska omständigheterna som konstituerar risken.²³⁹ Vanligen anses inte samtycke till risken för skada befria skadevällare från ansvar för skada hen orsakat genom vårdslöshet. Ett risktagande anses inte ge uttryck för att skadelidande avstår sin rätt att kräva skadestånd.²⁴⁰ Däremot kan skadevällaren inte hållas ansvarig om den risk som skadelidande samtyckt till realiserar på ett för risken typiskt sätt.²⁴¹ Det kan också framhållas att ett samtycke till risken inte ska anses innebära ett samtycke även till en konkret skada.²⁴² En viktig förutsättning för att tala om ett risktagande från en skadelidandes sida är att hen haft en valmöjlighet. Frågan man bör ställa sig är om den skadelidande kunde och borde handlat på ett annat sätt i den skadegörande situationen. Om svaret är nej kan ett risktagande i skadeståndsrättslig mening oftast inte anses vara för handen.²⁴³

För personskador kan fastslås att ett risktagande från skadelidandes sida som huvudregel inte får betydelse för skadeståndsansvaret. Detta kan anses följa av 6 kap 1 § SkL som stadgar att skadestånd för personskada endast jämkas på grund av medvållande om den skadelidande agerat uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet. Mot bakgrund av den bestämmelsen vore det ologiskt att hävda att skadelidandes risktagande skulle påverka ansvarets placering mer än i sällsynta fall, det skulle ju försätta skadelidande i sämre situation, något som inte var syftet med införandet av den restriktiva medvållanderegeln. Skillnaden mellan att skadelidande godtagit en ansvarsfriskrivning och samtyckt till en skada ligger i att ett samtycke avser ett mer konkret handlande eller skada medan en ansvarsfriskrivning gäller skadeståndsansvar i allmänhet.²⁴⁴

²³⁹ Agell, 1962, s. 14.

²⁴⁰ Agell, 1962, s. 124 och s. 127.

²⁴¹ SOU 1953:14 s. 148; Lødrup, 2011, s. 189.

²⁴² Prop. 1993/94:130 s. 40f.

²⁴³ Saxén, 1975, s. 113f.

²⁴⁴ Hellner och Radetzki, 2014, s. 117f.

6.2 Samtycke och risktagande i idrott

Många idrotter bygger på visst risktagande och att helt undvika skador är omöjligt. Här kan återkopplas till de brittiska domarna rörande skador vid fall från klättervägg där domarna uttalade att oavsett skyddsanordningar kan fall leda till skador om man landar olyckligt.²⁴⁵ Även de fall som rörde skidåkare tål att nämnas igen. Skidåkarna ansågs ju få räkna med vissa risker. Annorlunda uttryckt, genom att åka skidor hade de accepterat risken att tappa balansen på vissa ojämnheter i underlaget.²⁴⁶

I NJA 1959 s. 280, som berördes ovan, bestred arrangören av ishockeymatchen ansvar med grunden att åskådare genom sin närvaro på matchen godkänt de säkerhetsanordningar som fanns och själva då tagit risken för att träffas av puckar. Hovrätten avfärdade denna invändning och den berördes inte mer av HD. Inget tyder på att åskådarnas eventuella risktagande istället påverkade domstolarnas culpabedömning. Skiljaktig Walin anförde i HD att arrangörens invändning i och för sig kunde godtas men att det i fallet saknades grund för att anse att åskådaren frivilligt underkastat sig risken att skadas. Agell kommenterar domen i sin avhandling och konstaterar att detta uttalande av Walin kan tolkas så att han anser att om ett risktagande hade konstaterats hade det kunnat verka ansvarsbefriande. Agell anför också att om man skulle kunna fastslå att alla åskådare föredrar att utsättas för risk att träffas av en puck framför att få möjligheten att se matchen i viss mån störd av ett skyddsnät hade arrangören kunnat anses vara fri från ansvar med hänvisning till åskådarnas samtycke till risken. Detta är givetvis i det närmaste omöjligt att fastslå. Resonemanget bygger på att när en risk riktar sig mot en vidare krets än bara den enskilda skadelidande kan culpabedömningen inte bara ta hänsyn till den enskilda skadelidandes samtycke eller handlande. I övrigt bör det med hänsyn till åskådarens möjlighet och förmåga att bedöma risker i

²⁴⁵ Se avsnitt 5.2.1.5.

²⁴⁶ Hovrätten för Övre Norrland, T 73/84, refererat i Malmsten, 1994, s. 482–486; NJA 1987 s. 222 och Svea Hovrätt T 10145–15.

förhållande till arrangörens möjlighet och förmåga att göra detsamma inte vara möjligt att anse att en åskådare accepterat risken för att skadas.²⁴⁷

Det finns nyare praxis där samtycke och risktagande i samband med idrott behandlats. Vanligen rör det sig om ansvar för skador deltagare i lagidrotter orsakar andra deltagare och är i första hand straffrättsliga avgöranden.²⁴⁸ I NJA 1993 s. 149 uttalande dock HD att en skadelidande i allmänhet som själv deltagit i spelet anses ha accepterat viss skaderisk även i skadeståndsrättsligt hänseende.²⁴⁹ Detta utvecklades inte närmare eftersom skadelidande i det fallet var utomstående. Det är också i förhållandet deltagare mot deltagare som samtycket vanligen behandlas i litteraturen.²⁵⁰ Centralt i denna uppsats är de ansvarsfriskrivningar som arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar använder sig av innebärande att allt deltagande i deras tävlingar sker på egen risk. Lindholm skriver att godtagande av friskrivningsklausuler innebär ett godtagande av de risker för skada som är förenade med den idrottsliga verksamheten. Lindholm fortsätter sedan att redogöra för samtyckets betydelse då sådana friskrivningsklausuler saknas. Sammanfattningsvis kan sägas att som idrottare anses man i alla fall accepterat de skador som kan uppstå inom ramen för reglerna inom den aktuella idrotten. Regelöverträdelser innebär dock inte automatiskt ansvar.²⁵¹ Det verkar finnas någon gräns vid vad som ligger i den aktuella idrottens natur och om det skadegörande handlandet är motiverat utifrån vad idrotten går ut på.²⁵² I den praxis som redogjordes för ovan fick skadelidandes eget agerande betydelse för bedömningen av vilka aktsamhetskrav som kan ställas på en arrangör eller anläggningsinnehavare men har inte behandlats så att det varit fråga om att helt utesluta ansvar på grund av samtycke eller risktagande. Det verkar vara närmast till hands att formulera rättsläget så att idrottarens risktagande får betydelse i

²⁴⁷ Agell, 1962, s. 149ff.

²⁴⁸ Se t.ex. Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1251–17 och RH 2011:62.

²⁴⁹ NJA 1993 s. 149 (s. 155).

²⁵⁰ Se t.ex. Lindstedt, Wagnsson och Sternung, 1976, s. 198ff och Lindholm, 2014, s. 179ff.

²⁵¹ Lindholm 2014, s. 179ff.

²⁵² Lindholm, 2014, s. 176; Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1251–17; RH 2011:62; Lindstedt, Wagnsson och Sternung, 1976, s. 202.

bedömningen av arrangörens vårdslöshet men kan inte anses utgöra ett samtycke till skada som utesluter ansvar.

6.3 Slutsatser

Att behandla samtycke till skada som ansvarsfrihetsgrund då en deltagare i löpar- eller hinderbanetävling skadar sig finner jag uteslutet. Genom att anmäla sig och godta på egen risk-klausulerna kan inte deltagaren anses samtyckt till skada som sedan uppstår under tävlingen. Samtycket ska ju avse ett konkret handlande eller skada. Som stöd för denna argumentation kan också anföras att löpning och hinderbanelöpning inte till sin natur innehåller moment av skada så som i till exempel boxning. Därför kan samtycke till några allvarligare skador inte anses komma ur att ställa upp i tävlingarna. Att tala om samtycke till risk för skada eller risktagande finner jag mer relevant. I så fall kan argumenteras för att om risken för skada realiserar på ett för risken typiskt sätt ska tävlingsarrangören gå fri från ansvar.

Finns det då risker för skador som en deltagare i löpar- eller hinderbanetävlingar får anses accepterat och kan befria en arrangör från ansvar som den annars hade haft? Jag har svårt att tänka mig en sådan situation. Att arrangera en tävling och bygga upp en bana är inte som en boxares agerande skadeståndsgrundande utan samtycke och situationerna är därför inte helt jämförbara. Inte heller är den situationen att en deltagare i lagsport samtyckt till visst våld från andra deltagare helt jämförbar med löpar- eller hinderbanetävlingar. Det går i de fallen att hänvisa till sportens regler eller i alla fall dess idé eller natur. Skadegörande handlande eller underlåtenhet från arrangörens sida kan inte anses utgöra en del av idén med löpar- eller hinderbanetävlingar även om de bygger på att deltagarna ska utmana sin fysiska förmåga och särskilt i hinderbanetävlingar utsätts för vissa riskfyllda moment. Visst finns det skador som är typiska för deltagandet i löpar – eller hinderbanetävlingar t.ex. stukade fötter eller muskelbristningar. Tävlingsarrangörens ansvar för dessa skador kan dock ofta uteslutas på en relativt okomplicerad culpa- och adekvansbedömning

där frågan om samtycke och risktagande inte är avgörande.²⁵³ Ett argument för att ha ett lågt ställt aktsamhetskrav eller vida möjligheter att åberopa ansvarsfrihet för idrottare inom t.ex. lagsporter är att ett för högt ställt krav skulle hindra idrottsutövandet som ju är något som snarare bör främjas. Denna aspekt kan visserligen som ovan antytts göra sig gällande även för arrangörerna då deras arrangemang kan fördyras vid strängt ansvar.²⁵⁴ Ett sådant argument tror jag dock överdriver vilka anspråk som med framgång kan riktas mot en arrangör vid culpaansvar och intresset av säkerhet och att undvika personskador måste väga tyngre.

Om det kan fastslås att alla deltagare i en tävling skulle vara beredda att delta trots t.ex. bristande avspärningar eller undermåligt byggda hinder kan denna villighet grunda ansvarsfrihet på grund av samtycke. Detta är ju precis som med åskådare på en ishockeymatch omöjligt att fastslå och resonemangen borde inte kunna leda till ansvarsfrihet trots konstaterad vårdslöshet och adekvat kausalitet. Här blir det också relevant att nämna en deltagares möjlighet att bedöma och förutse riskerna. Som sagt ovan kommer en deltagare i kontakt med tävlingen först under själva tävlingen och har därför mycket svårt att på förhand ta ställning till vilka konkreta risker som deltagandet faktiskt innebär. Till skillnad från ett skyddsnät på en ishockeyarena kanske ett undermåligt byggt hinder i en hinderbanetävling inte ens syns med blotta ögat och en deltagare kan då givetvis inte anses samtyckt till risken att skada sig på hindret. Det är också så att många gånger har en deltagare ingen valmöjlighet för hur tävlingen ska genomföras. Visst kan deltagaren vara mer eller mindre försiktig och som ovan visat har deltagaren ett eget ansvar för sin säkerhet men deltagaren har inget alternativ till att följa den bana arrangören dragit eller byggt. Därför är det av vikt att undersöka om deltagaren hade kunnat och borde agerat på ett mindre riskfyllt sätt. I en sådan prövning tycker jag det är viktigt att ta hänsyn till den idrottsliga kontexten. Det måste bli en rimlig avvägning mellan vilka krav som kan ställas på deltagarens försiktighet och deltagarens

²⁵³ Jämför avsnitt 5.2 och 5.4.2.

²⁵⁴ Se avsnitt 5.1.

intresse av att genomföra tävlingen med så goda sportsliga resultat som möjligt.

Lindholm skriver att i avtalsförhållanden kan samtycket komma ur att den skadelidande godtagit en ansvarsfriskrivning. Ett sådant godtagande skulle då frita skadevållaren från ansvar för skador som är förenade med den idrottsliga verksamheten.²⁵⁵ Å andra sidan verkar sådana skador vanligen redan undandragna ansvar genom att deltagare anses samtyckt till skada till följd av handlande som ligger inom idrottens regler eller i vart fall dess idé och natur. Skador förenade med den idrottsliga verksamheten eller skador till följd av dess idé och natur tycker jag verkar vara olika uttryckssätt för samma sak. Jag ser inte riktigt vilken skillnad ett godtagande av ansvarsfriskrivning då gör i sammanhanget. Oavsett så har jag ju ovan kommit fram till att mycket talar för att de av arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar begagnade ansvarsfriskrivningarna bör jämkas och att ett culpaansvar bör åläggas arrangörerna.²⁵⁶

Slutsatsen blir att det är svårt att tänka sig en situation där en arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar kan frångå ansvar vid vårdslöst vållande av skada på deltagare med hänvisning till deltagarens samtycke eller risktagande. Däremot är praxis tydlig med att deltagarens egna agerande får betydelse i culpabedömningen på så sätt att deltagarens ansvar för att följa instruktioner och i övrigt genomföra tävlingen med hänsyn till rådande förhållanden och den egna förmåga mildrar aktsamhetskravet som ställs på arrangören. Återigen så är det relevant att ställa sig frågan vem som har bäst möjlighet och förmåga att påverka ett händelseförlopp och förhindra skador.²⁵⁷ Risktagandet i sammanhanget får anses ge uttryck för ett i viss mån förmildrat aktsamhetskrav på arrangören men inte mer än så.

²⁵⁵ Se avsnitt 6.2.

²⁵⁶ Se främst kapitel 4.

²⁵⁷ Jämför avsnitt 5.1 och 5.2.1.2.

7 På egen risk?

Under uppsatsens gång har vissa slutsatser dragits och analyser lagts fram. I detta kapitel ska sammanfattande slutsatser och svar på mina frågeställningar presenteras.

7.1 Jämkning av på egen risk-klausulerna

Avtalsfrihet och att avtal ska hållas är viktigt och att avtal ska bestå och fullföljas är givetvis utgångspunkten. Som argumenterats för i kapitel fyra och fem är det dock mycket som talar för att på egen risk-klausulerna som arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar använder sig av bör jämkas. Grunden för detta är främst att finna i det faktum att det rör sig om konsumentförhållande och personskada. Dessa aspekter gör sig särskilt gällande när skadan orsakats genom uppsåt eller grov vårdslöshet hos arrangören. Avgörande för min slutsats är också det faktum att ansvarsfriskrivningarna ensidigt utformats av arrangören till dess egen fördel och att kostnaderna för att bära ansvaret vid skada förmodligen drabbar en deltagare hårdare än en arrangör. Den grundläggande principen om att den som lättast kan kontrollera en risk också bär ansvar för den talar också för en jämkning och för att visst ansvar bör åläggas arrangörerna. Mot en jämkning kan då anföras att det inte är oskäligt att lägga allt ansvar på deltagaren själv eftersom den tar en risk genom att delta i tävlingarna och själv har att anpassa sitt deltagande efter rådande förhållanden och den egna förmågan. Jag menar dock att det låga aktsamhetskrav som verkar gälla enligt dispositiv rätt inte gör det oskäligt att ålägga arrangören visst ansvar. Avtalsfrihet och att avtal ska hållas motiveras bland annat med ekonomisk stabilitet och förutsebarhet. I och med ett förhållandevis mildt culpaansvar och förekomsten av ansvarsförsäkringar kan en jämkning göras utan att medföra allt för stora konsekvenser för arrangörernas ekonomiska situation.²⁵⁸ Jämkningsen i det här fallet skulle innebära att villkoren bortses ifrån och ersätts med dispositiv rätt.

²⁵⁸ Se avsnitt 4.1, 4.3.1 och 5.2.

7.2 Culpaansvar

Efter en jämkning av på egen risk-klausulerna måste frågan om ansvar för personskador som en deltagare i löpar- eller hinderbanetävling ådragit sig under tävlingen lösas med hjälp av dispositiv rätt. Detta verkar innebära ett culpaansvar.

7.2.1 Inflytande över situationen

Enligt allmänna principer om riskfördelning och den praxis som presenterats i denna uppsats kan först och främst konstateras att för att en arrangör ska hållas ansvarig för skador som uppstår måste skadan kunna härledas ur förhållanden eller händelseförlopp som denne haft möjlighet att påverka. Här kan då anföras att deltagaren själv bäst kan bedöma sin fysiska status och förmåga och anpassa sitt deltagande i tävlingen efter den. Skador till följd av sådana förhållanden är enligt detta resonemang svårt att anse arrangören ansvarig för. Däremot kan en arrangör av löpar- och hinderbanetävlingar, på samma sätt som en innehavare av skidanläggning bäst kan upptäcka risker och förhindra skador i sina pister, upptäcka risker och förhindra skador när den t.ex. drar/bygger tävlingsbanan eller anlitar funktionärer. Dessa moment är något som deltagaren inte kan påverka. Deltagaren kommer i kontakt med banan första gången vid själva tävlingen. Det är inte heller så att deltagare kan välja en annan bana utan för att fullfölja tävlingen är det den som arrangören satt ut som gäller. Skador till följd av faktorer hänförliga till dessa områden får arrangören ansvara för. Liknande resonemang finner vi i det brittiska fallet *Watson* där ansvar grundades på att deltagaren hade anledning att anta att arrangören stod för säkerheten i visst hänseende. Det kan antas att dessa områden ofta korrelerar med de som kan anses ligga inom arrangörens maktsfär snarare än deltagarens.

Genom parallell till fallen med skidåkarna kan culpaansvaret bedömmas vara förhållandevis mildt. Det kan även för deltagare i löpar-och hinderbanetävlingar argumenteras för att de själva ansvarar för att anpassa

sig efter rådande förhållanden och egna förmåga. Denna slutsats är också en följd av principen om att den som kan kontrollera en risk också ska ansvara för skador som följer av den. Detta bör dock inte kunna dras så långt att en deltagare anses samtyckt till skada och därmed befria arrangören från ansvar för skador.

7.2.2 Säkerhetsanordningar av gängse beskaffenhet

Uppgår arrangemangen eller skyddsanordningarna vid tävlingen inte till gängse beskaffenhet och detta orsakar skada är det arrangören som svarar för skadan. Denna culpanorm har vi kunnat utläsa ur den praxis som presenterades i kapitel fem. Att anordningar är av gängse beskaffenhet har friat arrangör från ansvar gentemot åskådare på ishockey- och fotbollsmatcher och i Danmark även mot någon som utnyttjade en idrottsanläggning för träning. Detta talar för att det är ett förhållandevis lågt ställt krav.

Vad som är gängse beskaffenhet kan härledas ur bland annat Svenska Friidrottsförbundets regelbok men också branschpraxis i övrigt. Även om hinderbanetävlingar är en relativt ny företeelse finns det tillräckligt många aktörer för att tala om en branschpraxis. En arrangör som frångår denna praxis kan då hållas ansvarig om det leder till skada på deltagare. Här kan också tänkas analogier från andra verksamheter så som lekland, lekplatser eller gym. Med hänvisning till föregående avsnitt kan tänkas att t.ex. en säker bansträckning är något som en deltagare har anledning att tro att arrangören ansvarar för och som ligger inom arrangörens maktsfär vilket också är något som om det inte uppfyller gängse beskaffenhet kan grunda ansvar. Dessa grunder för ansvar överlappar alltså varandra.

Det kan givetvis bli fråga om mycket svåra hypotetiska bedömningar av om en säkerhetsanordning faktiskt hade förhindrat skadan.²⁵⁹ Kravet på gängse

²⁵⁹ Se t.ex. Hovrätten för Västra Sverige, T1095-01, Poppleton, 2008 och Emma Maylin, 2017.

beskaffenhet medför att om t.ex. ett hinder i en hinderbana är dåligt förankrat i marken och välter och skadar en deltagare eller om en deltagare i en löpartävling snubblar på stora ojämnheter eller föremål på banan eller kläms i omotiverat smala passager kan deltagaren erhålla ersättning från arrangören. Däremot kan bristfälliga säkerhetsanordningar i regel inte leda till att en deltagare med framgång kan rikta anspråk mot en arrangör för ersättning för t.ex. muskelbristningar, utmattning eller hjärtfel som uppstår under tävlingen. Det brister då i kravet på adekvat kausalitet mellan arrangörens vårdslöshet och skadan.

7.2.3 Förekomsten av varningar

En varning för en skaderisk kan i och för sig ses som en säkerhetsanordning men jag finner det ändå motiverat att hålla isär säkerhetsanordningars beskaffenhet och frånvaron av varningar som grund för att anse arrangören vårdslös.

I fallet med simmaren som halkade ansåg hovrätten med hänvisning till simmarens erfarenhet att någon varning inte hade förändrat situationen.²⁶⁰ Jag har i denna uppsats riktat in mig på amatörers deltagande i löpar- och hinderbanetävlingar och varningsskyltar eller andra åtgärder för att varna för risker eller förhindra skada kan antas få större betydelse. Detta återspeglas i fallet med Åstorportens Ryttaförening där det i och för sig inte var en deltagare som skadade sig men där frågan om förekomsten av varningsskylt var viktig.²⁶¹ Att bristande varningar kan grunda ansvar trots säkerhetsanordningar av gängse beskaffenhet framgår av de brittiska fallen med klättrarna. Domarna betonade att även om det fanns tillräckligt med mattor för att förhindra skada vid fall kan skada aldrig till fullo förhindras vid fall från klättervägg.²⁶² Detta kan tolkas så att förekomsten av mattor hade relevans för bedömningen och hade de funnits varit otillräckliga hade ansvar kunnat åläggas innehavarna på grund av bristande

²⁶⁰ Se avsnitt 5.2.1.1.

²⁶¹ Se avsnitt 5.2.2.2.

²⁶² Poppleton, 2008 och Emma Maylin, 2017.

säkerhetsanordningar. Nu blev det istället fråga om innehavarnas skyldighet att varna för risker förenade med aktiviteten. Bristande säkerhetsanordningar och frånvaro av varningar bör alltså ses som två olika grunder för ansvar. Det kan därför sägas att en arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar ansvarar för skador som kunnat förhindras genom någon form av varning. På denna grund skulle en arrangör kunna hållas ansvarig även för skador som är hänförliga till deltagarens fysiska status.

Kravet på adekvat kausalitet gäller givetvis fortfarande. Kan det anses föreligga adekvat kausalitet mellan en arrangörs underlåtenhet att varna för risken för hjärtstopp under tävlingen och det hjärtstopp en deltagare sedan råkar ut för? Som sagt i föregående avsnitt kan det bli fråga om svåra bedömningar om en varning faktiskt hade förhindrat skadan. Detta särskilt vid så kallade inneboende och uppenbara risker eftersom skadelidande då kan anses medveten om riskerna utan varning. Man kan anföra att riskerna för skoskav, lättare stukningar eller allvarliga hjärtstopp vid hög ansträngning är inneboende och uppenbara i löpar- och hinderbanetävlingar och därmed inget som särskilt behöver varnas för. Ett sådant resonemang är också rimligt med hänvisning till att det är deltagaren själv som styr över förberedande träning, ansträngningsnivå och val av skor. Argumentationen vinner även stöd i de brittiska fallen där innehavare av klättervägg inte ansågs ansvarig att varna för inneboende och uppenbara risker.

Det kan också argumenteras så att på egen risk-klausulerna och kanske framför allt Toughest och Though Vikings villkor ska ses som en varning för att det finns vissa risker förenade med deltagande i tävlingarna och att arrangörerna därmed inte har ansvar att vidare instruera eller övervaka varje deltagare vid själva tävlingen. Samma resonemang kan skönjas i det danska avgörandet med utomhushinderbanan där domstolen utan närmare motivering slog fast att nyttjandet av hinderbanan krävde aktsamhet och att det inte kan uppställas krav på att varna för varje enskild risk.²⁶³ Ett sådant

²⁶³ U 2005.1359 V.

resonemang utesluter ansvar på grund av bristande varning. Här kan tänkas att högre krav bör ställas på arrangörer av hinderbanetävlingar än löpartävlingar. Detta grundar jag på att sådana tävlingar kan se ganska olika ut och det är därför svårare att uttala sig om vilka risker som är inneboende och uppenbara.

Kanske är det egentligen skador av typen skoskav och hjärtstopp arrangörerna avser friskriva sig från med på egen risk-klausulerna. Inte minst villkoren som Tough Viking använder sig av tyder på detta. De hänvisar till den stora fysiska ansträngning som tävlingen innebär samt deltagarens ansvar för att förbereda sig genom träning.²⁶⁴ Enligt min argumentation svarar de antagligen inte för de skadorna ändå eftersom det ofta brister i kausalitetskravet mellan eventuell vårdslöshet och skadan. Som regel bör de inte heller anses ansvariga för att varna för dessa skador eftersom de anses komma ur inneboende och uppenbara risker med tävlingarna.

7.2.4 Stor risk för allvarliga skador

I praxis då en arrangörs ansvar gentemot åskådare prövats har en grund för ansvar varit att en arrangör ansvarar för att förhindra vanligt förekommande och allvarliga skador. Detta kan t.ex. ske genom skyddsanordningar eller varningsskyltar. Denna grund för ansvar för arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar gentemot deltagare är absolut relevant i teorin men jag tror inte den i praktiken kan leda till ansvar i särskilt många fall. I jämförelse med de skador som kan uppstå vid t.ex. spark av en häst kan i alla fall beträffande löpartävlingar antas att risken för allvarliga skador är lägre. Att en löpare skadar sig på grund av banans ojämnhet eller föremål på den får antas vara ovanligt. Att risken för allvarliga skador är stor eller förutsebar är därför i fallet med arrangör av löpartävlingar att anse som ett ganska svagt argument för att placera ansvaret på arrangören. Vid hinderbanetävlingar får risken för allvarlig skada bedömas som högre.

²⁶⁴ Tough Viking, Regler och villkor, <www.toughviking.se/villkor/>, hämtad 2017-08-29.

Deltagarna befinner sig då ibland högt över marken och hindren är stora och kan orsaka allvarliga skador om de välter över en deltagare. Jämfört med löpartävlingar gör sig därför argumentet att det finns risk för allvarliga skador gällande i högre utsträckning och precis som i föregående avsnitt kan argumenteras för att högre aktsamhetskrav bör gälla vid hinderbanetävlingar än löpartävlingar.

7.3 Ansvaret för personskador vid löpar- och hinderbanetävlingar

Via en jämkning av på egen risk-klausulerna i avtalen mellan arrangörer av löpar- och hinderbanetävlingar och deltagare och studiet av hur en arrangörs ansvar ser ut enligt dispositiv rätt kan den slutsats som följer formuleras enligt följande. En arrangör av löpar- eller hinderbanetävlingar har ett culpaansvar för personskador som deltagare ådrar sig under tävlingen. I detta ligger att ansvara för att säkerhetsanordningar vid arrangemanget är av gängse beskaffenhet, vilket härledas ur t.ex. föreskrifter eller branschpraxis. Arrangör måste vidare varna för icke-uppenbara risker för skada förenade med tävlingen och försöka förhindra vanliga och allvarliga skador. Uppstår skada på grund av brister i något av dessa avseenden kan en skadelidande deltagare erhålla ersättning för personskada av arrangören om det föreligger adekvat kausalitet mellan bristen och skadan. Allt deltagande sker alltså inte på egen risk.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk

SOU 1974:83 Generalklausul i förmögenhetsrätten

SOU 1979:36 Konsumenttjänstlag

Regeringens propositioner

Prop. 1972:5 Med förslag till skadeståndslag m.m

Prop. 1973:138 Förslag till konsumentköplag, m.m

Prop. 1975/76:81 Om ändring i lag om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område 36 §

Prop. 1984/85:110 Om konsumenttjänstlag

Prop. 1989/90:89 Om ny konsumentköplag

Prop. 1993/94:130 Ändringar i brottsbalken m.m

Prop. 1994/95:17 Oskäligen avtalsvillkor m.m. Införlivande med svensk rätt av EG:s direktiv om oskäligen avtalsvillkor i konsumentförhållanden

Prop. 1994/95:147 Rätten till förtidspension och sjukpenning samt folkpension för gifta

Prop. 2001/02:134 Ändringar i konsumentköplagen

Litteratur

Böcker

Adlercreutz Axel och Gorton Lars, 2010, *Avtalsrätt II*, sjätte upplagan, Juristförlaget i Lund [cit. Adlercreutz och Gorton, 2010]

Agell Anders, 1962, *Samtycke och risktagande*, P.A Norstedt & Söners Förlag, Stockholm [cit. Agell, 1962]

Beloff Michael m.fl, 2012, *Sports Law*, andra upplagan, Hart Publishing, Oxford [cit. Beloff m.fl., 2012]

Bengtsson Bertil, 1962, *Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, P.A Norstedt & Söners Förlag, Stockholm [cit. Bengtsson, 1962]

Bengtsson Bertil, i Andersson Håkan m.fl., 2012, *Uppsatser om skadeståndsansvar och ansvarsförsäkring*, Jure Förlag AB, Stockholm [cit. Bengtsson, 2012]

Bengtsson Bertil, Ullman Harald och Unger Sven, 2013, *Allehanda om skadestånd i avtalsförhållanden*, andra upplagan, Jure Förlag AB, Stockholm [cit. Bengtsson, Ullman och Unger, 2013]

Bernitz Ulf, 2013, *Standardavtalsrätt*, åttonde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm [cit. Bernitz, 2013]

Dufwa Bill W, 1993, *Flera skadeståndsskyldiga*, Vol. 3, Juristförlaget, Stockholm [cit. Dufwa, 1993]

Eyben von Bo och Isager Helle, 2011, *Lærebog i erstatningsret*, sjunde upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Köpenhamn [cit. Eyben von och Isager, 2011]

Grönfors Kurt och Dotevall Rolf, 2016, *Avtalslagen – en kommentar*, femte upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm [cit. Grönfors och Dotevall, 2016]

Hellner Jan och Radetzki Marcus, 2014 *Skadeståndsrätt*, nionde upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm [cit. Hellner och Radetzki, 2014]

Hellner Jan, Hager Richard och Persson Annina H, 2016, *Speciell avtalsrätt II. Kontraktsrätt. 2 häftet. Allmänna ämnen*, sjätte upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm [cit. Hellner, Hager och Persson, 2016]

Hultmark Christina, 1998, *Elektronisk handel och avtalsrätt*, Norstedts Juridik, Stockholm [cit. Hultmark, 1998a]

Kleineman Jan, i Korling Fredric och Zamboni Mauro (red.), 2013, *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur AB, Lund [cit. Kleineman, 2013]

Lindholm Johan, 2014, *Idrottsjuridik*, Norstedts Juridik, Stockholm [cit. Lindholm, 2014]

Lindstedt Anders, Wagnsson Björn och Sternung Bengt, 1976, *Idrottsjuridik*, Natur och Kultur, Stockholm [cit. Lindstedt, Wagnsson och Sternung, 1976]

Lundmark Thorsten, 1996, *Friskrivningsklausuler. Giltighet och Räckvidd*, Iustus Förlag, Uppsala [cit. Lundmark, 1996]

Lødrup Peter, 2011, *Lærebok i ersatningsrett*, sjätte upplagan, Gyldendal Akademisk, Oslo [cit. Lødrup, 2011]

Malmsten Krister, 1994, *Idrottsvåld och idrottstvister. 138 rättsfall*, Fritzes Förlag AB, Stockholm [cit. Malmsten, 1994]

Peczenik Aleksander, 1995, *Juridikens teori och metod*, Fritzes Förlag AB, Stockholm [cit. Peczenik, 1995]

Ramberg Jan och Ramberg Christina, 2016, *Allmän avtalsrätt*, tionde upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm [cit. Ramberg och Ramberg, 2016]

Roos Fredrik, i Kihlman Jon (red.), 2013, *Elektronisk signering – en antologi*, Norstedts Juridik, Stockholm [cit. Roos, 2013]

Saxén Hans, 1975, *Skadeståndsrätt*, Åbo Akademi, Åbo [cit. Saxén, 1975]

Taxell, Lars Erik, i Falkanger, Thor (red.), 1988, *Lov, dom og bok: festskrift til Sjur Brækhus 19 juni 1988*, Universitetsforlaget, Oslo [cit. Taxell, 1988]

Tjomsland Steinar, i Kjenner Gunnar-Martin (red.), 1992, *Idrett og Jus*, Universitetsforlaget, Oslo [cit. Tjomsland, 1992]

Artiklar

Foster Ken, 2003, *Is There a Global Sports Law*, Entertainment Law, vol. 2, nr 1 [cit. Foster, 2003]

Hultmark Christina, 1998, *Konsumentskydd på Internet - rättsekonomiska synpunkter*, Juridisk Tidskrift 1998/99, s. 80 – 89 [cit. Hultmark, 1998b]

Johansson Svante, 1993, *Sträng culpabedömning vid skada i samband med golfspel*, Juridisk Tidskrift 1993/94, s. 192 – 196 [cit. Johansson, 1993]

Karlgren Hjalmar, 1964, *Anm. av Bertil Bengtsson. Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv*, Svensk Juristtidning 1964, s. 42 – 48 [cit. Karlgren 1964]

Malmsten Krister, 2000, *Culpavariabler vid idrottsskador*, Svensk Idrottsjuridisk Förenings artikelsamling 2000, s. 117 – 126 [cit. Malmsten, 2000]

Malmsten Krister, 2007, *Idrottsjuridik – en teoretisk modell från en praktikers perspektiv*, Svensk Idrottsjuridisk Förenings artikelsamling 2007, s. 206 – 222 [cit. Malmsten, 2007]

Malmsten Krister, 2011, *Idrottsrelaterade rättsfall – skadeståndsrätt*, Svensk Idrottsjuridisk Förenings artikelsamling 2011, s. 198 – 209 [cit. Malmsten, 2011]

Rebane Jan och Schultz Mårten, 2002, *Fore! Om skadestånd vid golfspel (och annan idrott)*, Svensk Idrottsjuridisk Förenings artikelsamling 2002, s. 256 – 273 [cit. Rebane och Schultz, 2002]

Digitala källor

Action Run, <www.actionrun.se>, hämtad 2017-08-29

Action Run, FAQ, <www.actionrun.se/faq/>, hämtad 2017-08-29

Andersson Ulrica, *En död efter lopp*, Aftonbladet, publicerad 2014-05-17, <www.aftonbladet.se/nyheter/article18903787.ab>, hämtad 2017-11-19

Folksam, Försäkring genom Riksidrottsförbundet, <www.folksam.se/forsakringar/idrottsforsakring/forsakring-genom-riksidrottsforbundet/grundforsakring-genom-rf>, hämtad 2017-10-16

Folksam, Startklar, villkor för startklar och startklar plus, <www.folksam.se/forsakringar/idrottsforsakring/startklar>, hämtad 2017-10-17

Folksam, Svenska Friidrottsförbundet, försäkringsinformation, <www.folksam.se/forsakringar/idrottsforsakring/friidrott>, hämtad 2017-10-16

Göteborgs Friidrottsförbund, SM halvmaraton 2017, <www.goteborgfriidrott.se/Arrangemang/SMhalvmaraton2017/>, hämtad 2017-10-01

Göteborgs Friidrottsförbund, Vår verksamhet, <www.goteborgfriidrott.se/varverksamhet/goteborgsfriidrottsforbund/> hämtad 2017-10-01

Göteborgsvarvet, <www.goteborgsvarvet.se/goteborgsvarvet-21-km>, hämtad 2017-10-01

Göteborgsvarvet, Om oss, <www.goteborgsvarvet.se/om-oss/>, hämtad 2017-08-29

Göteborgsvarvet, Villkor, <www.goteborgsvarvet.se/om-oss/villkor/>, hämtad 2017-08-29

Herkel Peter, *Toughest slutade med bruten fot*, Sydsvenskan, publicerad 2013-05-13, <www.sydsvenskan.se/2013-05-08/toughest-slutade-med-bruten-fot>, hämtad 2017-11-19

Hökerberg Josefine och Jönsson Olof, *Två döda i årets midnattslopp*, Aftonbladet, publicerad 2010-08-15, <www.aftonbladet.se/nyheter/article12427253.ab>, hämtad 2017-11-19

Kudo Per, *Man skadad vid idrottstävling*, Aftonbladet, publicerad 2015-08-29, <www.aftonbladet.se/nyheter/article21328674.ab>, hämtad 2017-11-19

Marathongruppen AB, Stockholm Marathon,
<www.stockholmmarathon.se>, hämtad 2017-08-29

Marathongruppen AB, Stockholm Marathon, Allmänna villkor,
<www.registration.marathongruppen.se/Terms.aspx>, hämtad 2017-08-29

Marathongruppen AB, Stockholm Marathon, Anmälan,
<[www.registration.marathongruppen.se/Registration.aspx?LanguageCode=s
v&RaceId=51](http://www.registration.marathongruppen.se/Registration.aspx?LanguageCode=s&RaceId=51)>, hämtad 2017-10-17

Midnattsloppet, <www.midnattsloppet.com>, hämtad 2017-08-29

Midnattsloppet, Allmänna kundvillkor, <[midnattsloppet.com/start/allmanna-
kundvillkor/](http://www.midnattsloppet.com/start/allmanna-kundvillkor/)>, hämtad 2017-08-29

Svenska Friidrottsförbundets regelbok,
<www.friidrott.se/Regler/index.aspx>, hämtad 2017-09-28

Tanaka Sofia, *Löparboom ger klubbar miljonvinster*, GP Sport, publicerad
2010-08-16, <[www.gp.se/sport/loparboom-ger-klubbar-miljonvinster-
1.1027369](http://www.gp.se/sport/loparboom-ger-klubbar-miljonvinster-1.1027369)>, hämtad 2017-08-25

Tough Viking, <www.toughviking.se>, hämtad 2017-08-29

Tough Viking, Regler och villkor, <www.toughviking.se/villkor/>, hämtad
2017-08-29

Toughest, Anmälan, <www.toughest.se/registration/?id=48>, hämtad 2017-
08-29

Toughest, FAQ, <www.toughest.se/faq/>, hämtad 2017-08-29

Toughest, Koncept, <www.toughest.se/koncept/>, hämtad 2017-08-29

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1954 s. 573
NJA 1959 s. 280
NJA 1978 s. 432
NJA 1980 s. 46
NJA 1981 s. 323
NJA 1985 s. 397 II
NJA 1986 s. 44
NJA 1987 s. 222
NJA 1988 s. 408
NJA 1991 s. 720
NJA 1992 s. 130
NJA 1993 s. 41 I och II
NJA 1993 s. 149
NJA 1997 s. 524
NJA 1998 s. 390
NJA 2007 s. 962
NJA 2011 s. 600
NJA 2017 s. 113

Hovrätt

Svea Hovrätt, T 159/68, 11 oktober 1968
Svea Hovrätt, T 127/79, 18 mars 1980
Hovrätten för Övre Norrland, T 73/84, 19 april 1985
Hovrätten för Västra Sverige, T 1095–01, 5 juni 2002
Hovrätten för Nedre Norrland, T 756–03, 11 november 2004
Hovrätten över Skåne och Blekinge, T 1295–07, 27 maj 2008
RH 2011:62
Svea Hovrätt, T 10145–15, 12 januari 2017
Hovrätten över Skåne och Blekinge B 1251–17, 29 september 2017

Danmark

U 2005.1359 V

Norge

Tune Herredsrett, RG 1988 s. 583

Storbritannien

Watson v. British Boxing Board of Control, 2000, E.C.C 141 (QB)

Poppleton v. Trustees of the Portsmouth Youth Activities Committee, 2008,
EWCA Civ 646 (CA)

Emma Maylin v. Dacorum Sports Trust trading as XC Sportspace, 2017,
EWHC 378 (QB)

CAS

AEK Athens & SK Slavia Prague v. UEFA, CAS 98/200, 20 augusti 1999